

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ
В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

**Виконала: студентка 6 курсу, 631 групи
Колядинська Анастасія Іванівна**

**Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Бигар Г.П.**

**До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р.**

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ.....	8
1.1. Аналіз проблеми дослідження у науково-педагогічній літературі.....	8
1.2. Сутнісна характеристика формування пізнавального інтересу молодшого школяра	31
Висновки до першого розділу	41
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ.....	42
2.1. Констатувальне дослідження рівнів пізнавального інтересу молодших школярів у позакласній роботі	42
2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи у позакласній роботі.....	60
Висновки до другого розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Нові завдання шкільної освіти в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього навчального процесу в школі, визначають нові пріоритети навчання і виховання, потребують формування ініціативної особистості, здатної до раціональної творчої праці. У національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України...», а Закон України «Про загальну середню освіту» стверджує: «Завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань» [22, с.30]. Виховання у дітей стійких пізнавальних інтересів, їх розвиток завжди були актуальною проблемою, оскільки від того, як активно учні вивчають навчальний матеріал, наскільки самостійно відбувається їхня діяльність на уроці, залежить ефективність усієї роботи вчителя. Формування у молодших школярів пізнавальних інтересів є необхідною умовою розвитку їхніх пізнавальних здібностей; зміцнення умінь і навичок самостійно засвоювати та осмислювати навчальний матеріал, виховання прагнення до самоосвіти, формування основних інтелектуальних умінь, необхідних для оволодіння знаннями з навчальних дисциплін.

Поряд з міцними знаннями школа покликана формувати пізнавальні потреби та інтереси особистості, вона повинна бути місцем, де виховується любов до знань, прищеплюється велика духовна сила книги. Завдання виховання пізнавальних запитів, перетворення знань в інструмент становлення особистісних якостей проходить стрижневою ідеєю в федеральних і регіональних освітніх концепціях. Така постановка зумовлює провідну роль процесу розумового виховання учнів, актуалізує творчі пошуки в моделюванні теорії і розробці педагогічної технології даної роботи.

Проблема формування пізнавальної інтересу досліджувалась такими видатними педагогами як А.Дістервег, Я.Коменський, І.Песталоцці, В.Сухомлинський, К.Ушинський. Розглядається вона і у дослідженнях сучасних вчених, таких як О.Жоржик, О.Савченко, І. Шамової, Л. Шушори та

інших. У працях Н.Бібік, І.Дубровіної, С.Журавель, О.Киричук, Л.Нарочної, Л.Шелестової та інших дослідників розглядаються методи і засоби формування пізнавального інтересу молодших школярів.

Період початкового навчання в школі – особливо значущий етап у формуванні духовності людини, тут закладаються основи багатогранних інтересів особистості. Особливої актуальності набуває висловлювання В.О. Сухомлинського, педагогічна мудрість і досвід якого служать зразком діяльності педагога-вихователя початкової школи і багато в чому сприяли практичній розробці нашої проблеми. «Я твердо переконаний, що найважливіша причина тих нездорових явищ серед підлітків і юнацтва, які все більше турбують громадськість, – пияцтво, хуліганство, безглузда трата часу – це порожнеча, убогість, обмеженість розумового життя після закінчення школи, які процвітають на ґрунті порожнечі і убогості інтелектуальних інтересів в шкільні роки» [63, с.88].

Психолого-педагогічні дослідження Л. С. Виготського, В. В. Давидова, Л. В. Занкова, А. А. Люблінської підтверджують, що такі новоутворення молодших школярів, як прагнення до самостійності, підвищення пізнавальної активності, створюють сприятливі передумови для формування стійкого прагнення особистості до знань вже в початкових класах. Принциповою в сучасній концепції початкової освіти виступає мета розвитку особистості дитини 6-10 років. «Основною, головною і визначальною має стати розвиток пізнавальних здібностей і особистості молодших школярів. Засвоєння дітьми знань, умінь і навичок має ставати засобом досягнення цієї головної мети» [22, С.68].

Основи теорії пізнавального інтересу в сучасній педагогіці не обмежуються розгляданням його як значущого мотиву вчення, але і він розуміється широко як інтегральне особистісне освіту. Це вимагає здійснення цілеспрямованого педагогічного керівництва пізнавальним розвитком дітей і в позанавчальний час. Висунуте положення підкреслюється в достатній кількості робіт, в яких розкриваються особливості організації позанавчальної та позашкільної роботи з метою формування пізнавальних інтересів.

Тим часом, процес виховання, в сутності, спрямований на організацію діяльності учнів через пріоритетність спілкування – процес досить багатогранний. Позаурочна виховна діяльність в силу особливостей змісту і специфіки організації має переважні можливості для прищеплення любові до вчення, інтересу до знань. Істотними в ній представляються умови, що забезпечують творчий характер пізнавальної праці, що сприяють практичному закріпленню вчення, а значить, стійкому бажанню вчитися. Величезні резерви успішного формування пізнавальних інтересів укладені також в змістовному відмінності виховних справ: пізнавальні, фізкультурні, трудові, суспільно-політичні, етичні та ін.

Виразна думка В.О. Сухомлинського: «вчення – це лише один з пелюсток тієї квітки, який називається вихованням в широкому сенсі цього поняття. У вихованні немає головного і другорядного, як немає головного пелюстки серед багатьох квіток, що створюють красу квітки. У вихованні все головне – і урок, і розвиток різнобічних інтересів дітей поза уроком...» [63, с.8]. Це твердження залишається актуальним і в наші дні. Саме потенціал виховної роботи залишається досі нереалізованим. Часто в наших школах можна бачити педагогів, які не вміють справлятися з організацією колективної діяльності класу, що зазнають труднощі в реалізації навчально-розвиваючого потенціалу виховних справ у розвитку особистості молодшого школяра. Нерідко така робота обмежується репродуктивними діями вихованців, а то і просто словесними повчаннями наставника. Найчастіше головною метою виховних занять оголошується формування лише моральних якостей особистості, а проблема виховання прагнення до пізнання розглядається часом як завдання тільки уроку.

Ми вважаємо, що сформованість пізнавального інтересу-результат не тільки викладання, а й виховної роботи, бо складність проблеми полягає в створенні умов для закріплення інтересу до пізнання в стійку особистісну освіту.

Ці взаємозв'язки, що становлять змістовну основу педагогічного феномена «пізнавальний інтерес» і обумовлюють його істотну

характеристику, виводять на організаційно-педагогічні умови ефективної взаємодії навчальної та позанавчальної діяльності в становленні даної якості.

Виходячи зі сказаного, слід констатувати наявне протиріччя між необхідністю формування пізнавального інтересу як стійкої особистісної характеристики учнів і використання виховної роботи в даному аспекті, з одного боку, і відсутністю обґрунтованої технології здійснення зазначеної педагогічної проблеми для шкільної практики – з іншого.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування пізнавального інтересу в учнів молодшого шкільного віку у позакласній роботі.

Завдання дослідження:

1. Здійснити сутнісну характеристику пізнавального інтересу молодших школярів у науковій літературі.
2. Визначити роль позакласної роботи у формуванні пізнавального інтересу в учнів молодшого шкільного віку.
3. Здійснити емпіричне дослідження рівнів пізнавального інтересу молодших школярів у позакласній роботі.
4. Визначити педагогічні умови формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи у позакласній роботі.

Об'єкт дослідження: формування пізнавального інтересу учнів початкової школи у позакласній роботі

Предмет дослідження: педагогічні умови формування пізнавального інтересу в учнів молодшого шкільного віку у позакласній роботі.

У процесі дослідження були використані наступні приватні методи: аналіз психолого-педагогічних, методичних праць з теми дослідження, спостереження за навчально-виховним процесом у початкових класах; бесіди, інтерв'ювання, анкети, тестування.

Теоретична значення дослідження полягає у визначенні ефективних педагогічних шляхів та умов пізнавального розвитку дітей у процесі позаурочної виховної роботи.

Практична значимість дослідження виражається в тому, що містяться в роботі теоретичні положення, висновки і рекомендації створюють передумови для науково-педагогічного забезпечення діяльності загальноосвітньої школи, зокрема, для формування пізнавальних інтересів у молодших школярів.

Розроблений навчально-методичний комплекс може бути використаний в організації навчально-виховної роботи в початкових класах, а також студентами при вивченні предметів «Загальна основи педагогіки та історія розвитку» «Сучасні технології виховання», «Теорія та методика виховання».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

1.1. Аналіз проблеми дослідження у науково-педагогічній літературі

Розробка проблеми пізнавального інтересу в педагогічній науці завжди відрізнялася неминущою цінністю і продовжує залишатися одним з найважливіших напрямків «наукових пошуків сучасної теорії і практики виховання. Інтерес, будучи стартовою освітою, початком психологічного стрижня особистості, цілком визначаючи соціальне становлення людини, разом з тим є принциповою підставою для побудови справи виховання, практики формування людей» [47, с.24].

Сприяючи розумовому, моральному, емоційному, фізичному розвитку дитини, інтереси виступають пріоритетною педагогічною категорією, головною рушійною силою педагогіки. Особистістю вільною, творчою, відповідальною, яка вміє будувати своє життя такою, якою хотілося б її бачити. Такі запити мінливого суспільства. Тому вміння формувати і розвивати багатогранні інтереси дітей становить перспективну умову плідного конструювання цілісного освітнього процесу і розкриває секрети і витoki успіхів майстрів педагогічної праці. У навчально-виховному процесі фігурує особливий вид інтересу-пізнавальний. Його областю є пізнавальна діяльність учнів, організовується в цілісному педагогічному процесі: в ході навчання і виховної роботи.

Сучасна педагогіка розглядає ««пізнавальний інтерес» не тільки як інтерес учнів до навчальних предметів, а й розуміє його більш широко: як інтерес до життя, до історії, до культури, до іншої людини – інтерес як основу нових досягнень протягом усього життя людини, насиченою розумовою діяльністю. В даний час феномен пізнавального інтересу оголошується не тільки областю вивчення дидактики, а й проголошується важливим предметом дослідження теорії виховання» [47, с.23].

Сутність терміну розширюється підходом, що розуміє його не тільки як значимий мотив вчення, що визначає ефективність процесу навчання, а й визнає за ним стійку особистісну характеристику.

Саме тому успішність навчання багато в чому залежить від сформованості пізнавального інтересу і ставлення до навчальної діяльності в цілому, тобто від результатів не тільки викладання, а й виховної роботи».

Пізнавальний інтерес-багатогранний об'єкт наукового пізнання. Перебуваючи на стику дослідження психології, дидактики та теорії виховання, він має багату історію свого розвитку. Залежно від глибини і частоти наукових досліджень, зроблених тією чи іншою наукою в цій області, умовно можна виділити три напрямки, обґрунтовані нами як три рівні вивчення даного процесу: психологічний, дидактичний і педагогічний (цілісний).

Треба мати на увазі, що диференційований підхід до обґрунтування цих рівнів, по суті своїй взаємообумовлених і знаходяться у взаємозв'язку один з одним, всього лише послужить справі поглиблення загальної теорії та оптимізації методики виховання пізнавальних інтересів в єдиному навчально-виховному процесі школи. Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволяє узагальнити, «що шлях до сучасної педагогіки пізнавального інтересу, що розкриває його як інтегральне особистісне освіту і як центральний засіб виховання особистості школяра, йшов від характеристики інтересу як структурного елемента психології людини до розуміння інтересу як засобу організації педагогічного процесу, перш за все, ефективного засобу навчання» [36, с.20].

Відзначимо також, що значне місце в обґрунтуванні нашої концепції належить філософській і соціологічній теоріям інтересу, розробленим у працях К.Гуревич інтерес – важлива соціологічна категорія, тому що «ніщо в суспільному та особистому житті не відбувається крім інтересів людей» [18, с.344]. Центральним у вітчизняній соціології виступає «детерміністичний підхід до проблеми інтересу, що виражається: в об'єктивно-суб'єктивному характері інтересу («оскільки, з одного боку, він має матеріальні основи, об'єктивно існуючі потреби особистості, групи, класу, суспільства в цілому, а

з іншого боку – завжди так чи інакше, більш-менш глибоко, правильно або неправильно відбивається у свідомості і оформляється в ньому у вигляді окремих цілей»; у розрізненні інтересів особистості та особистих інтересів; у розгляданні інтересу в світлі проблеми цінностей. Виділені позиції мають особливе відношення до проблем інтересу в педагогіці, що спирається на психологію. Корінним в ній є положення, що визнає джерелом пізнавального інтересу об'єктивну дійсність, оточення людини» [18, с.24].

Багато дослідників витоків проблеми інтересу до вчення знаходять у зверненні до педагогічних теорій минулого. Дійсно, в історії педагогіки висунуто чимало плідних ідей, що мають значення для сучасної педагогічної творчості, в тому числі з питання формування інтересів у учнівської молоді. Перш за все, це великі системи зарубіжних педагогів Я.А. Коменського, Д.Локка, І.Г. Песталоцці, І. Ф. Гербарта, А. Дистервега та ін.

Чеський педагог Я.А. Коменський, вперше звернувшись до інтересу як до педагогічного поняття, вважав, що «всіма можливими способами потрібно запалювати в дітях гаряче прагнення до знання і до вчення» [36, с.61]. Інтерес до знань виступає не тільки в центрі його новаторської дидактики, а й становить ядро виховної концепції великого гуманіста. На відміну від середньовічних педагогів, він вважав вельми важливим рішення завдання розумового виховання, вважаючи його першим щаблем педагогічного процесу, що дозволяє «з будь-якої дитини зробити людину» [36, с.30].

Ці своєму дослідженні О. Міхеєнко зазначає, що до теми інтересу знаходимо в «думках про виховання» англійця Джона Локка. Його місце обумовлено центральним терміном педагогіки Локка – «вихованець» – і пріоритетності в ній виховної ідеї. «Навчати хлопчиків потрібно, але це повинно бути на другому плані, тільки як допоміжний засіб для розвитку більш важливих якостей» [45, с.124]. Навчання наукам визнається способом розвитку чесноти і мудрості в людях. І в цих заняттях з дитиною, «вихователь повинен будити його інтерес до навчання, розвивати його допитливість. Неприпустимо перетворювати вчення в заняття, які дитині неприємні. Учитель повинен використовувати прагнення дітей до нового і в той же час привчити їх

займатися і нецікавим. Широко слід використовувати дитячу цікавість, бо з нього виростає прагнення до знань» [45, с.124].

Вчення німецьких педагогів І. Гербарта і А. Дистервега також характеризуються підходом до інтересу як проблеми цілісної педагогіки. Гербарт вказував, що розвиток інтересу є серйозним завданням не тільки навчання, але також управління і морального виховання. Тому порушення інтересу до навчального матеріалу необхідно, перш за все, для справи виховання. «Виховання спрямоване на багатосторонність інтересу, збуджуваного численністю предметів, що підносяться вихованцеві. Засобом для цього служить викладання» [22, с.100]. Розвиваючи ідею Песталоцці про виховує навчання, Гербарт говорив «що немає виховання без навчання, що не визнає навчання, яке не виховує»» [22, с.100].

Для позначення цього принципу він ввів термін «виховує навчання». Заклик А. Дистервега – «намагайся зробити навчання захоплюючим (цікавим)!» – спрямований на досягнення вищої мети його педагогіки – виховання особистості учня. «Для вчителя здатність робити навчання цікавим представляє ще особливий інтерес, тому що учень набуває завдяки цьому вільний потяг до істини, до добра і краси і охоче займається цими високими предметами» [22, с.100].

Дистервегом введено зустрічне поняття цілісної педагогіки «навчальне виховання». Ідея єдності природи педагогічного процесу обґрунтована ним у мові під лаконічною назвою «виховує навчання – навчальне виховання» в 1841 році на зборах педагогічного товариства в Берліні. Він справедливо стверджував, що «... вони є правильними способами-виховання є навчання, навчання-виховання, як людина єдина, так і вся відноситься до нього діяльність являє собою єдність» [Там же, с.69].

Таким чином, вивчені системи визначають дві особливості історичного розвитку предмета дослідження:

1. інтерес в зазначених працях не виділяється як спеціальна область дослідження, а всього лише затверджується в якості визначального

- компонента організації педагогічного процесу по формуванню цілісної особистості учня або вихованця;
2. правомірно узагальнення про основоположну позицію визнання за інтересом дидактичної категорії;
 3. питання про роль і значення, методи збудження інтересу до знань піднімається в зв'язку з
 4. організаційно-змістовними основами навчального пізнання, а позанавчальний час не розглядається як самостійне педагогічне джерело такої роботи.

Проблема інтересу до вчення в історії педагогіки викристалізовувалася поступово до другої половини XVIII століття певних висловлювань на цей рахунок не було. Перші підступи до даної проблеми характеризувалися тим «що» в інтересі бачили лише засіб, здатний зацікавити дитину до вчення, що полегшує догматичне засвоєння знань у феодальній школі» [34].

Нове ставлення до природи інтересу, а саме лінію його зв'язку з моральністю, висловлювали ідеї І. І. Бецкого. Він рекомендував вчити юнацтво «більше від перегляду і слухання, ніж від творення уроків» [2]. Педагогічні концепції В.Г. Белінського, А.І. Герцена, а потім, з середини XX століття Н.А. Добролюбова і Н. Г. Чернишевського значно просунули розвиток цілісної теорії виховання інтересів у дітей. На їх переконання «інтерес до життя, що піднімає громадянську моральність, не можна виховати без сформованого інтересу до справжньої науки» [3, с.19].

Підставою і найважливішою умовою здійснення принципу виховує навчання виступає пізнавальний інтерес у вітчизняних педагогічних системах К. Д. Ушинського, Л. Н. Толстого. «У навчальну і виховуючу пору віку вчення і виховання повинні складати головний інтерес життя людини», – підкреслював К.Д. Ушинський [62, С. 141]. Бачили в навчанні «могутній орган виховання», він дав можливість визначити: «вихователь не повинен забувати, що вчення, позбавлене всякого інтересу і взяте тільки силою примусу, – вбиває в учня полювання до вченого, без якої він далеко не піде» [62, С. 14].

Примітно і те, що в працях великого педагога інтерес розглядається також як матеріал для виховної діяльності. На його думку, любов до розумової праці повинна бути визначальною у виборі занять у вільний від навчання час – «за дверима класу». «Найбільше необхідно, щоб для вихованця зробилося неможливим те коли людина залишається без роботи в руках, без думки в голові, тому що в ці саме хвилини псується голова, серце і моральність» [62, С. 11].

Досягнення Яснополянської школи Л.Н. Толстого багато в чому були обумовлені тим, що в ній приділяли пильну увагу внутрішньому світу дитини, вивченню його інтересів. Погляди Л.Н.Толстого на єдність виховання і освіти: «не можна виховувати, не передаючи знань, всякі ж знання діють виховуючи» [26, С. 141]. зіграли цінну роль в збагаченні змісту інтересу як загально-педагогічної категорії. У його працях чітко звучать 2 аспекти цієї проблеми:

1) в основу виховання душевних сил вихованця має бути покладено вчення з інтересом, тобто. дидактика, що забезпечує «полегшеність вчення» – «збудження інтересу в навчанні вважаю основним і єдиним мірилом хорошого і поганого вчення» ;

2) інтерес як сполучна ланка в становленні особистості, що поєднує в собі як доброчесність, так і розум, знання - " чим добрішим буває життя людини, тим більше буває в ньому розуму. А чим розумніша людина, тим добрішим буває життя людини... Одне допомагає іншому». І в здійсненні такої гармонії існує вірний спосіб освіти: «учень добре вчиться, коли вчиться охоче».

Педагогічна система чуваського просвітителя ХІХ століття І.Я. Яковлєва визначалася основним кредо: «мета виховання – щастя людини, засіб виховання – радість». Тема інтересу і радості пізнання в заповідях великого педагога звучить непорушним правилом організації шкільної справи. «Навчання, яке не спирається на радість пізнання, не може бути успішним. Радість пізнання і віра учня в свої сили сприяє успіху в навчанні» (294, с. 100).

Примітно, що в навчанні І.Я. Яковлєва інтерес злитий з високою метою виховання, він представлений органічною частиною становлення моральної

сторони особистості – і тому підтвердження звернення до феномену інтересу в контексті понять радість, щастя, любов. «Щастя і успіх прийдуть до всякого, мирно і з любов'ю вчиняється справа».

І.Я. Яковлев не тільки духовний наставник учительства, але і весь його життєвий шлях з селян в Патріарха освіти цілого народу є свідченням магічної сили допитливості, спраги пізнання в підкоренні все більш важких рубежів оволодіння науками і становлення громадянськості.

Наполегливіше звучить цей аспект теорії і практики інтересу в післяреволюційний період розвитку вітчизняної педагогіки, перш за все, у виховному досвіді А.С. Макаренка. Звертає увагу наступний опис системи такої роботи: «...У журналі щодня відзначалися теми цікавих розмов, періодично проводилися анкети, які з'ясовували інтереси вихованців.

Так виникали різноманітні питання: як живе слон? і т.д. Рада вихователів відбирає питання на дня, і та проблема, яка найбільше цікавила вихованців, ставилася радою на обговорення. До обговорення проблеми готувалися 2-3 дні. За спеціально підготовленими доповідями відкривали обговорення, що переслідували водночас відпрацювання мовленнєвих художніх умінь» [62, С. 141].

У А.С. Макаренка ми знаходимо вельми змістовне висвітлення проблеми інтересу в контексті досліджень як інваріантного показника, засобу і, одночасно, мети педагогічної роботи. З одного боку, виховний процес має значну силу для діяльності за інтересами, збагачує знання; і очевидний другий аспект – через пізнавальну діяльність, опосередковану інтересом, відбувається підготовка вихованців до творення свого життя.

«Навчання повинно проводитися таким, чином, щоб в учнів підвищувався інтерес до знань, зростала потреба в більш повному і глибокому їх засвоєнні, розвивалася ініціатива і самостійність в роботі». «...Те ж саме треба сказати про виховну роботу, що протікає поза системою навчання, яка завжди і при всіх умовах служить цілям навчання, розширення кругозору учнів» [22, с.11]. На підтвердження тези «багато завдань виховання

досягаються головним чином в процесі навчання» І. А. Каїровим наводиться пояснення: «наприклад, у виховній роботі з дітьми стоїть завдання – прищепити їм любов до праці. Але ця риса не може розвинутиися без оволодіння вмінням працювати. Уміння ж досягається за допомогою навчання» [22, с.11].

Матеріал, здобутий на позакласних заняттях, має пізнавальне значення «слід підкреслити, що пізнавальний елемент має місце у всіх розділах позакласної роботи». До останніх автор відносить освітньо-наукові заняття та трудові справи, заняття різними видами мистецтва та фізкультурно-спортивні заходи. Виховну цінність таких занять у підвищенні інтересу до знань І.Т. Огородніков бачить так: «своєрідність позанавчальної роботи полягає в тому, що одні й ті ж освітньо-виховні завдання можуть вирішуватися за допомогою різних форм роботи і, навпаки, одні й ті ж форми роботи можуть сприяти вирішенню різних освітньо-виховних завдань» [21, с.11].

Відзначаючи безсумнівну важливість наведених праць для розвитку теорії інтересу, дослідники вказують, що розробка проблеми пізнавального інтересу в педагогічній науці носила в зазначений період все ж характер випадковий, ніж систематичний. «Дещо більше працюють з цих питань психологи», — пише Г.І. Щукіна і аналізуючи Наукові публікації 1939-1944 років, приходить до узагальнення, що «в цей період увагу до проблеми пізнавального інтересу залучено, але педагогічні висновки є слабким місцем в психологічній літературі» [66, с.11].

Проблема інтересу в навчанні розроблялася рядом психологів М.Ф. Беляєвим, Л.А. Гордон, Н. Ф.Добрининим, Н. Д. Левітовим, та ін починаючи з 1945 року проблемою пізнавального інтересу (він так починає називатися) систематично займається колектив психологів А. Н. Леонтьєв, Л. І. Божович, Н. Г. Морозова, Л. С. Славіна та ін великий внесок у вивчення психологічної природи інтересу також таких вчених, як В. Г. Іванов, А. Г. Ковальов, В. Н. Мясищев та інших. Інтерес як складний психологічний феномен вирішувався з самих різних позицій, але так чи інакше всі підходи стосувалися загальної

проблеми – виховання і розвитку особистості. Тому дослідження в області інтересу послужили як розробці положень загальнопсихологічної теорії особистості, так і сприяли вдосконаленню педагогічної психології, ставши центральним напрямком в психології навчання і виховання.

Наскрізними підставами аналізу в них виступають:

- «істотні характеристики у визначенні поняття «інтерес», «пізнавальний інтерес», «взаємозв'язок інтересів з мотивами»;
- динамічна сутність змісту поняття «інтерес», що виражається у визначенні стадій його розвитку;
- психологічні передумови педагогічного процесу з формування інтересу в учнів;
- психологічна структура, механізми інтересу» [47, с.80].

Звернення до теми пізнавального інтересу спочатку було пов'язано з проблемою мотивів, вивченням відносин дітей до навчання. «Вдалося виділити дві великі категорії навчальних мотивів, – пише Н.Бойко: «до першої відносяться пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності і в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями (пізнавальні мотиви); друга пов'язана з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні, з бажанням учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин (широкі соціальні мотиви)» [7, с.10].

Дослідженнями Н.Бойко було доведено, «що обидві ці категорії мотивів необхідні для успішного здійснення не тільки навчальної, а й будь-якої іншої діяльності. Розвивати пізнавальні інтереси не у відриві від суспільних мотивів, бо це може «сприяти егоцентризму» [7, с.10] і не перш за все суворе виконання ролі учня, що протікає без інтересу до знань, так як тоді» уроки стають тяжким обов'язком, з почуттям важкої необхідності виконуються домашні завдання, але зате з радістю тягне гуляти або грати», а виховати їх в тісній єдності. Щоб пізнавальний інтерес надавав пристрасність, емоційність, і почуття обов'язку і відповідальності надавало б інтересу стійкість, твердість, сталість. Однак значення пізнавального інтересу в цьому взаємозв'язку глибше, сильніше,

визначаючи як у впливі на характер діяльності, так і на всю особистість людини. «Пізнавальний інтерес робить людину шукає, жадібним до знання, до праці, невтомним, творчим, ініціативним, наполегливим і працьовитим. Його подальша самоосвіта набуває великих перспектив» [7, с.10].

Правильне визначення психологічного аспекту «інтересу» тісно пов'язане також з проблемою потреб. Різні автори мають несхідні позиції у встановленні відносин між цими поняттями. Особливий інтерес для нашого аналізу представляє точка зору Н.Морозова про мотивуючу силу потреб в освіті інтересу. «Подальший розвиток цієї спонукальної сили залежить від того, як буде спрацьовувати емоційний механізм..., у випадку, коли процес... супроводжується позитивними емоціями, організовується складний ланцюг внутрішньо взаємопов'язаних дій особистості з активного пошуку необхідних для неї предметів і умов життєдіяльності» [44, с.21-24].

У цій діяльності не тільки задовольняється вихідна потреба, а й виникають нові потреби. «У розвитку цих потреб і проявляється інтерес людини до діяльності», – пише вчений. І виводить таке визначення інтересу, як «ціла система об'єктивно існують і розвиваються потреб людини, з одного боку, а з іншого – досить тривалий за часом підвищений позитивно-емоційний стан психіки в процесі задоволення цих потреб» (Там же, С. 20). Отже, в освіті інтересу беруть участь два обов'язкових моменти: усвідомлення значущості знань і емоційна привабливість пізнавальної діяльності. Їх співвідношення може бути різним. Чим вище рівень свідомості, тим більшу роль в інтересі відіграє усвідомлення об'єктивної значущості тих завдань, в які включається людина. Однак свідомість не може викреслити емоційної привабливості того, що викликає інтерес.

Різні підходи до дефініції поняття «інтерес» обумовлені динамічною природою самого явища: одна група вчених інтерес називають «відношенням» інші дослідники розкривають його сутність через «спрямованість». Л.А. Гордон інтерес визначає як «емоційно-забарвлену спрямованість нашої свідомості на об'єкти, спрямованість, пов'язану з прагненням до цих об'єктів і впливає відповідним чином на нашу діяльність» [41, с.80]. Сюди ж примикає

В.Лозова: «інтерес – це специфічна пізнавальна спрямованість особистості на предмети і явища дійсності» [41, с.80].

Інша позиція представлена визначеннями Л. Коваль, О.Міхєєнко Мясичева, В.Г. Іванова. «Інтерес можна визначити як специфічне ставлення особистості до об'єкта, викликане свідомістю його життєвого значення і його емоційної привабливості» [35, с.80]. Цю ж точку зору поділяють В.Н. Мясичев, В.Г. Іванов: «інтерес як активне пізнавальне ставлення, тому що при всякому інтересі ми прагнемо бути в центрі інформації, що накопичується» [45, с.80]. Однак така розбіжність легко пояснити, вважає О.Міхєєнко, якщо врахувати, що основні види інтересу і є взаємопов'язані етапи його розвитку.

На думку вченого, спочатку виникає епізодичне переживання, яке, узагальнюючись, стає емоційно-позитивним ставленням і може переходити в стійкий інтерес – спрямованість особистості. Звідси визначення: «Інтерес (в тому числі пізнавальний) можна визначити як емоційно-пізнавальне ставлення, яке виникає емоційно-пізнавального переживання до предмета або до безпосередньо мотивованої діяльності, ставлення, що переходить при сприятливих умовах в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості» [9]. Важливо і наступне уточнення О.Міхєєнко: «Всякий інтерес пізнавальний, – ніби інтерес до мистецтва або до техніки. Але домовимося: пізнавальним інтересом ми будемо називати окремий випадок інтересу-інтерес до навчальної діяльності – до придбання знань, до науки» [45, с.80].

Наукова концепція даного психолога багато в чому сприяла визначенню наших дослідницьких позицій. З цієї точки зору, в ній значимо виявлення психологічних передумов, що сприяють виникненню і розвитку інтересу. Такими умовами є:

- 1) Створення сприятливих об'єктивних, матеріальних передумов успішного навчання;
- 2) Забезпечення найнеобхідніших попередніх знань і умінь – «розумова ґрунт»;
- 3) Підготовка «моральної ґрунту» у вигляді позитивного емоційного ставлення до діяльності, предмету, вчителю і свідомого ставлення до предмета,

розуміння його практичного значення, перспектив розвитку (Там же, с.36).

Тому

«виникнення пізнавального інтересу залежить, в першу чергу, від рівня розвитку дитини, його досвіду, знань, того ґрунту, яка живить інтерес, а з іншого боку, від способу подачі матеріалу», – стверджує дослідник на підставі даних експерименту (Там же, с.7). Психологічні умови необхідні, але недостатні в цій справі, для пробудження і розвитку інтересу вирішальна роль належить педагогічній організації діяльності.

Називаючи навчальну діяльність дітей головним шляхом формування власне пізнавального інтересу, Н.Г. Морозова, разом з тим, не забуває про значення позакласної та позашкільної роботи. Її роль буде тим більш дієвою, якщо вчитель або вихователь зуміє організувати її не за типом «репетиторських» гуртків, лише доповнюють вивчене на уроці. Це має бути творча дослідна, пошукова, у відомому сенсі дослідницька робота» (181, с.33).

Важливим є питання про психологічну природу інтересу: в його вирішенні більшість вчених сходяться на думці про триланкової структурі даного феномена. За словами Н. Г.Морозової, правильніше говорити про роль кожного з цих механізмів – інтелектуального, емоційного і вольового – в освіті інтересу.

Емоційний компонент виражається в переживаннях, пов'язаних з успіхом діяльності, в радості пізнання; інтелектуальний компонент грає роль в розумінні значення і сенсу діяльності, а також у вирішенні пізнавальних питань і завдань; вольовий компонент відіграє велику роль в подоланні негативних емоцій, в пошуку вирішення важких питань (Н.Г. Морозова). Істотним моментом в характеристиці інтересу виступає не тільки позитивна емоція, а й наявність пізнавальної сторони цієї емоції.

Н. Д. Левітов пише: «інтерес завжди емоційно забарвлений, але він відноситься і до розумової сторони людини, він залежить від розуміння кмітливості, вдумливості учня» (145, С.92). Переконливий приклад порівняння справжнього інтересу зі структурою любові. «У любові є сильна емоційна сторона. Але якщо ще не виник інтерес, то слабо або зовсім відсутня

пізнавальне ставлення до предмету або діяльності. Учневі подобається цим займатися, хочеться займатися, але немає прагнення дізнатися її закономірності, оволодіти ними, досягти майстерності в привабливій справі» (181, с.7).

Але для зародження інтересу потрібен ще й регулятивний механізм (воля). «Сила і серйозність інтересу в більшості випадків виражається в силі тих прагнень, які є в учня для оволодіння предметом, в готовності затратити для цього необхідні зусилля» [45]. Тому єдність вольових, інтелектуальних та емоційних процесів, що становить психологічну платформу інтересу, разом з тим, є сутність педагогічної організації діяльності, що формує пізнавальний інтерес.

Г.І. Щукіної зазначає «інтерес як педагогічна проблема і особливе виділення пізнавального інтересу як області наукового пізнання бере початок з праць. Вона не тільки обґрунтувала вперше комплексний підхід до аналізу проблеми в єдності соціологічного, психологічного та педагогічного аспектів, а й протягом тривалого часу досить плідно займалася поглибленою розробкою цього питання [67, с.80]..

Дослідження вченого відрізняються широким спектром підходів до проблеми пізнавального інтересу як педагогічного явища: в них він виступає як дидактична категорія, як важливе особистісне освіту, як фактор розвитку особистості школяра. Такий цілісний підхід до педагогіки пізнавального інтересу має в основі, перш за все, розкриття ролі знання і процесу його переробки-пізнавання в цілеспрямованому формуванні інтересу як цінного властивості особистості.

««Інтерес вимагає елементарного орієнтування на новизну і несподіванку, а центром пізнавального інтересу є пізнавальна задача, яка вимагає активної, пошукової або творчої діяльності», – така головна ознака справді пізнавального інтересу (288, с.14). У розкритті його наукової сутності «дослідник бачить необхідність наступних порівнянь. Пізнавальний інтерес не ідентичний поняттю «навчальний інтерес» або поняттю «інтелектуальний інтерес»: в першому випадку тому, «оскільки в зоні пізнавального інтересу

знаходяться не тільки знання, обмежені навчальними програмами, а й багато наукових відкриттів сучасності» [Там же, с.11]; відмінність від другого поняття полягає в тому, що «пізнання включає в себе не тільки інтелектуальні процеси, а й елементи практичних дій, пов'язаних з актом пізнання» [Там же, с. 12]. Від зіставної характеристики схожих понять автор легко переходить до основної дефініції: «пізнавальний інтерес – спрямованість особистості, звернена до області пізнання, до її предметної сторони і самого процесу оволодіння знаннями» [Там же, с.13].

У Центрі досліджень Г.І. Щукіної – «цікавий урок, процес навчання як ключовий засіб формування у школярів інтересу до знань. Для закріплення пізнавальних інтересів учнів важлива ідея про єдність зовнішньої і внутрішньої сторони навчального процесу. «Учитель на уроці вчить, учень вчиться. Це аксіома. Але головне в тому, чому і як вчить вчитель і що з цього засвоює учень ... Який слід залишили його уроки в свідомості, переживаннях, відносинах учнів? А може бути, всі старання вчителя пройшли по дотичній, не торкнулися інтелектуальної, емоційної, вольової сфери учнів?»» [67, с.96]. Дослідник доводить, що саме ці три види проявів, тісно вплетених в пізнавальний інтерес, лежать разом з тим і в основі педагогічних умов процесу ефективного формування даної якості.

Останніми виступають «постійне спонукання учнів до інтелектуальної активності та практичної діяльності, що викликає вольове зусилля, створення емоційної обстановки навчання» [45, с.80]. Називаючи урок «основною лабораторією» творення пізнавального інтересу, вчений констатує важливу значимість позанавчальної діяльності в перетворенні інтересу до пізнання в стійку рису характеру школяра. «Вчення закладає основи пізнавальних інтересів, але не вичерпує собою всіх можливостей їх формування. У будь-якому виді діяльності є необхідний ґрунт для формування пізнавального інтересу. У зв'язку з цим широка позанавчальна діяльність є значний простір для формування пізнавальних інтересів» [45, с.80].

Розглядаючи пізнавальний інтерес як проблему теорії морального виховання, Г.І. Щукіна зазначає: «відсутність у дитини інтересу до вчення

надзвичайно ускладнює виховну роботу з ним. Падіння інтересу негайно позначається і на погіршенні поведінки, на зниженні успішності. Навпаки, пізнавальний інтерес, що формує дійсне ставлення до навколишнього світу, розвиває пізнавальну активність, робить будь-якого школяра розташованим не тільки до діяльності, а й до вчителя – джерела цікавих знань, вихователю, який проявляє турботу про розвиток інтересів [67, с.19-20].

Обґрунтування методології взаємозв'язку пізнавального інтересу і морального становлення особистості становить надзвичайну цінність праць вченого. «Від моральної позиції вченого залежить і моральна сила науки ... Пізнавальний інтерес – це феномен не тільки гностичний, а й моральної основи придбаних в школі знань ...» [6, с.8]. Одночасно таке зближення проблеми інтересу в контекст виховної роботи актуалізує творчі пошуки в цій галузі, в тому числі, по досягненню нашої дослідницької мети у визначенні змістовних і процесуальних характеристик виховання як джерела виникнення і зміцнення інтересу до пізнання.

У роботі В. Н. Липник показано, що формування пізнавальних інтересів на краєзнавчій основі розвиває не тільки інтерес до краєзнавства, а й благотворно сприяє збагаченню колективних відносин, вихованню взаємної відповідальності в учнів. Проблемі спонукання школярів до навчання в процесі позаурочної роботи присвячено також дослідження П.Н. Манаєва (164). Успіх реалізації пізнавальних сил учнів в цих видах позакласної роботи залежить від дотримання системи дидактичних вимог при їх організації (науковості, систематичності, доступності, проблемності і т.д.).

Така умова «не повинна означати простого повторення навчальної роботи в позаурочний час, вимога будувати навчальну і позакласну роботу в єдиній системі підпорядкована загальній задачі – вихованню працюючої, всебічно розвиненої людини», підкреслює – П. Н.Манаєв [25, с.11]. Він вказує, що в розвитку інтересу до знань дуже важливий взаємозв'язок навчання і виховання: «навчальні заняття сприяють розгортанню освітньої та культурно-масової роботи, і навпаки, позакласні освітні та культурно-художні заходи, що дозволяють учням застосувати знання на практиці, розширюють і

поглиблюють ці знання, підвищують успішність учнів, формують мотиви придбання знань».

Вивчення пізнавального інтересу в публікаціях представлено, перш за все, як важливий напрямок розвитку дидактичної галузі педагогіки 70-80-х років. «У дидактиці з'явилася нагальна потреба проникати у внутрішні процеси пізнання школярів, що визначають становлення його як особистості (в мотиви пізнавальної діяльності, в емоційну, розумову, вольову сфери)» [22, с.11]. У понятійному складі теорії навчання пізнавальний інтерес затверджується в працях Г.І. Щукіної, Г. Д. Кирилової, І. Я. Ланіної, В. Н. Максимової, Ф. К. Савіної, І. А. Свиридової, С. Л. Фокіної та ін.

Чільне місце в досліджуваній області займає спадщина В.О. Сухомлинського, особливо його погляди на початкову школу. Центральним у педагогіці відомого педагога-вченого виступає інтерес, що розглядається ним «як активна участь творчих духовних сил школяра в процесі осмислювання, дослідження» (254, с. 140). Стосовно до проблеми пізнавального інтересу він актуалізував ідею своїх попередників, яку проніс через свій унікальний практичний досвід.

Ця ідея полягала в тому, що головне в шкільні роки – це інтелектуальні інтереси дитини. І період початкового навчання в школі виключно важливий в «пробудженні в серцях і розумі дітей інтелектуального почуття радості пізнання». Успіх діяльності педагога-вихователя визначає не тільки вміння вести радісне навчання на уроці, а й він обумовлений більш істотною здатністю почуття духовного світу хлопців. А це можливо при наявності спільних інтересів, захоплень і прагнень з дитиною і в позаурочній роботі. «Людина, яка зустрічається з учнями тільки на уроці – по одну сторону вчительського столу, а по іншу учні – не знає дитячої душі, а хто не знає дитину, той не може бути вихователем», – підкреслював великий педагог [63, с.80].

Виховання інтересу і потреби в розумовій діяльності він вважав стрижневим завданням цілісного педагогічного процесу. Особливу цінність представляють поради та рекомендації В.О. Сухомлинського про

цілеспрямоване педагогічному керівництві пізнавальним розвитком дітей у позанавчальний час, про розвиток пізнавальних інтересів у виховній роботі з класним колективом молодших школярів. Любов до пізнання, книг, школи, вчителя прищеплювалася в його практиці через багатий зміст і активні форми і методи організації виховного процесу. Це спеціальні свята: весняних квітів /конвалій, тюльпана, бузку, троянд, польових квітів, хризантем, жайворонка та ін. цікаве інтелектуальне життя дітей молодшого віку кипіло в гуртку юннатів.

Осередками допитливості думки були куточок живої природи, Зелений будиночок, виноградник, кімната казки, куточок краси та ін. важливий аспект у вченні В.О. Сухомлинського – «це інтегруюча роль книги в інтелектуальному розвитку школяра. «Шлях до серця і свідомості дитини йде з 2-х сторін, з першого погляду начебто протилежних: від книги, від прочитаного слова до усного мовлення і живого, вже увійшов в духовний світ дитини слова до книги, читання, написання»» [63, с.80]. У його виховній системі навколишній світ виступає засобом розумового розвитку дитини через слово. Ця ідея є принциповою і для нашого творчого пошуку, бо стрижнем представленої нами технології виступає інтерес до книги, її читання дітьми як основа формування у них стійкої пізнавальної мотивації.

Радість як обов'язковий момент інтересу і як метод педагогічної роботи звучить ключовою темою в навчанні і досвіді іншого чудового педагога нашої епохи Г.Н. Волкова. Педагогіка відомого академіка випромінює велику силу інтересу, радості, щастя, любові. Підкреслюючи, що «самими великими радощами людини є радості праці і пізнання», вчений визначає головне правило педагогіки: «Учитель в процесі роботи з дітьми постійно повинен ставити собі питання: чи доставить це радість дітям? У цьому сенсі радість – не тільки засіб виховання, вона почасти і мета, і результат виховання, більше того – навіть засіб перевірки роботи вчителя» [43, с.117]. Особливі можливості в методиці творення радощів містить творчий процес виховання. «Найбільше число радощів дітей пов'язане з класним керівником. На ньому і лежить головна відповідальність за радощі дітей і основна турбота про забезпечення гармонії радощів» [Там же, с.73].

Велика вигадка і винахідливість притаманні самому педагогу в організації радості дітей. Наприклад, свято вишивки, вечір дружби, «дні народження» та інші традиції створювали загальний позитивний емоційний фонд всієї системи навчально-виховної роботи в його практиці. «Невпинно відчувати нове і прагнути до нього – в цьому полягає насолода життям, в цьому – радість життя», – наставляє великий педагог [Там же, с.103].

Успіх діяльності сучасних вчителів-новаторів початкової школи також визначають два зустрічних інтереси – інтерес дитини до навчання і інтерес педагога до своєї професії, до предмету своєї діяльності, до маленького учня, його запитам і можливостям. У центрі уваги І.Литвинчук – «урок співпраці, на якому у всіх все виходить, урок, що народжує почуття успіху і бажання йти вперед по дорозі пізнання. Саме такий урок, що забезпечує дитині відчуття радості на шляху просування від незнання до знання, від невміння до вміння, є «потужним важелем виховання» працюючої особистості, яка бажає і вміє добре вчитися. Саме на такому уроці «створюється авторитет школи» (157, с.162). І для педагога молодших класів особливо пам'ятати, що важливо інтерес до школи, з яким приходить дитина в перший клас, розпалити в незгасимий вогонь пізнання!» [39, с.12].

Керуючись головною і важливою заповіддю – зробити процес навчання радісним досягненням світу-працює в початкових класах інший новатор О.Малихіна «Бачити радість в очах учнів, спостерігати їх сходження в гору пізнання для мене дуже важливо» [42, с.51-52]. «Це і послужило поштовхом до пошуку нової методики навчання письма», – пише вона. «Я прагну до того, щоб виснажливе для першокласників навчання письма стало цікавим» «Там же».

Уміння організувати справу навчання і виховання молодших школярів з орієнтацією на пізнавальні інтереси – найважливіша основа досвіду Ш.А. Амонашвілі. «Радість, пристрасть – емоції, які пізнавальну діяльність перетворюють для дитини в сенс його життя», – вказує педагог і вважає, що «краще, якщо учень вчиться не заради відміток, а заради самих знань, заради

успіху в пізнанні» [2, с.92]. Особливо підкреслює думка, що від процесу придбання знань не повинні зникати душа і серце вихованця.

Багато ґрунтовних і корисних статей по темі формування інтересу до пізнання вміщено в науково-методичному журналі «Початкова школа». У них передовий педагогічний досвід з реалізації даної проблеми представлений як зливе завдання теорії і практики виховання: тільки чітка організація навчально-виховного процесу на уроках і обов'язкове поєднання його з цікавою позакласною роботою дозволяють підтримувати інтерес учнів до навчання, виховувати свідоме і відповідальне ставлення до навчальної праці.

До вивчення аспекту взаємозв'язку, забезпечення єдності навчальної та позанавчальної діяльності у вихованні пізнавального інтересу звертається Г. Ф. Гавриличева: «провідне місце у вихованні дітей займає навчальна діяльність. Вона розвиває пізнавальні інтереси. І навпаки, виховання молодшого школяра засобами роботи необхідно будувати з урахуванням тих знань, умінь, інтересів дітей, які формуються в навчальному процесі. Інтерес до навчання, вихований в молодшому шкільному віці, стає основою позитивного ставлення до навчання і до праці в цілому» [55, С.18]. Доцільність об'єднання змісту виховання молодших школярів, здійснюваного на уроці і поза ним з метою розвитку у них пізнавального інтересу, особливо виділена і у Є.І. Бессчастной: «навчання і виховання для мене злилися воедино. Тож-то я і підбираю матеріал, який не тільки доповнює отримані знання, а й виховує, привчає дітей багато і зацікавлено працювати» [20, С.26].

Наукові розробки, що ведуться в області пізнавальних інтересів молодших школярів, можна об'єднати в дві великі групи в залежності від того, який бік об'єкта дослідження: навчальну або позанавчальну виділяють предметом пізнання.

Дидактична підсистема початкового шкільного виховання як основа формування інтересу до пізнання піддається спеціальному науковому осмисленню в багатьох роботах вчених: А.К. Абдуллаєва, А.С. Бахаревої, Н. І. Виноградової, Ф. М. Гусейнової, тобто Демидової, А. К. Дусавицького, Р. А. Жданової, Є. Г. Кайдаш, Є. І. Киричук, М. М. Суших, Г. П. Ткачук та інших. Є

також дослідження, в яких власне виховна робота у вузькому сенсі, що проводиться в позанавчальний час, розглядається як самостійне джерело формування стійкого пізнавального початку особистості.

Залежність розвитку пізнавальної активності молодших школярів від характеру виховної роботи обґрунтовується в науковій праці Н.Олесь. Осипової. Значущими факторами активізації «позанавчальної пізнавальної діяльності називаються зміст, організація такої роботи з колективом молодших школярів і її взаємозв'язок з навчальним процесом. Стимулює розвиток пізнавальної активності використання різноманітних форм: бесід, ранків, заочних подорожей, пізнавальних ігор, колективних творчих справ, конкурсів та ін. Близька нам позиція автора, приймаючи «пізнавальний інтерес як внутрішнє джерело розвитку пізнавальної активності, під впливом якої пізнавальна діяльність молодших школярів здійснюється з захопленням, набуває власне мета, мотив»» [47, с.80].

Грунтовна робота Л.Терлецька розробкою педагогічного проекту системної організації пізнавальної діяльності учнів в навчальний і вільний час, що «сприяє становленню пізнавальних інтересів. Така система, на думку автора, включає в себе інтегровані форми творчої взаємодії педагога і вихованців в навчальний і вільний час. «Провідними серед цих форм є ті, які забезпечують активно-творчу самореалізацію дитини в навчально-пізнавальній діяльності на уроці і одночасно з цим сприяє успішному становленню пізнавальних інтересів в умовах дозвілля»» [65, с.172-178]. Визначальною умовою ефективної побудови такої роботи дослідник називає володіння вчителем умінням діагностувати запити дитини і врахування інтересів, схильностей школярів в реалізації виховно-розвиваючої діяльності.

Безсумнівну цінність наведених праць становлять такі суттєві аспекти, як збагачення науково-термінологічного апарату у вивченні пізнавальних проблем особистості, особлива увага і подальший розвиток діагностичної підсистеми педагогічної науки.

Однак основи побудови роботи, обґрунтування системи дій педагога з урахуванням розкритих закономірностей взаємозв'язку виховної роботи і

пізнавального інтересу в них викладені недостатньо. Вони вносять мало помітний внесок в саму теорію виховання, на матеріалі якого формується інтерес учнів до пізнання, де останній виступає інтегральним освітою і основним компонентом у формуванні будь-якого особистісного якості, будь то моральне, фізичне, естетичне та інше. Тому виділення освітньо-пізнавального змісту виховної справи-основна вимога, що сприяє перетворенню виховного процесу в ефективний засіб розвитку пізнавального інтересу в учнів 1-4 класів.

Відставання в розробці ознаки оперативності методичних схем впровадження концепції навчального виховання в практику шкільного вчителя змусило нас звернутися до поглибленого розгляду в своїй роботі технологічної конструкції досліджуваної проблеми. Під технологією формування пізнавального інтересу у позакласному виховному процесі ми розуміємо складну систему спільних дій педагога і вихованців, спрямованих на цілеспрямовано-творче використання змісту і процесу позакласного виховання для ефективного становлення стійкої пізнавальної спрямованості особистості на основі оволодіння вміннями самостійного пізнання з метою активного використання їх у навчальній та майбутній трудовій діяльності.

Отримані висновки підтверджуються також даними зарубіжної педагогічної літератури. Вивчення діагностичних параметрів тут також стоїть на першому місці, теоретичному обґрунтуванню способів і засобів здійснення, інструментуванні педагогічної діяльності увага приділяється менше або зовсім відсутня. Співвідношення розробленості дидактичної та виховної проблематики складається на користь спеціальної організації виховання йдуть на другий план, рідко виступаючи предметом наукових досліджень. Найчастіше проблема пізнавального інтересу піднімається в аспекті раціональної організації навчальних занять, в зв'язку з дидактичним принципом виховує навчання, в якості ефективного засобу підвищення продуктивності роботи учнів [65].

Особливий інтерес представляють публікації в журналі «Початкова школа». Тут проблема пізнавальної активності, хоча так і не називається, знаходить першочергове висвітлення через терміни «розвиток розумових

операцій», «розвиток інтересу до матеріалу досліджуваного предмета, явища, процесу». А в статті Петра Друшки «забезпечити високу якість навчального процесу-кожному учневі дати почуття впевненості і успіху «згадується пізнавальний інтерес» [65].

«Якщо зовнішня форма вираження інтересу учнями проявляється в безпосередній спрямованості їх уваги на той чи інший навчальний предмет, то його внутрішня суть являє собою складне психологічне утворення особистості. Він завжди з'являється як результат поглибленої пізнавальної роботи і проявляється як спрямованість, потяг, як цілеспрямований психічний стан дитини» [45, с.80]. Домогтися в дітях такого внутрішнього інтересу-означає формування у них стійкої риси характеру, обумовленої працьовитим ставленням до пізнання дійсності.

Таке основоположне розуміння сутності досліджуваного явища знаходить підтвердження і в сучасних навчальних посібниках з педагогіки. Аналіз їх з позицій розгляду проблеми пізнавального інтересу показує, що характерним є факт віднесення теми авторами в розділ «Теорія виховання». Це підкреслює роль пізнавального інтересу не тільки в організації навчального процесу, але і в цілісному процесі становлення особистості. Бабанський Ю. К. (1988) Розумове виховання учнів «Одним з найбільш значущих мотивів навчальної діяльності є пізнавальний інтерес, який виховується в ході навчальної та позакласної роботи» Баранов С.П., Сластенін В. А. (1986) процес навчання «основою розвитку і формування хибних мотивів вчення є навчальна діяльність, розвиток пізнавальних інтересів у навчанні. Значно сприяє бажанню навчатися активна участь дітей у поза-класній та позашкільній роботі» Харламов І. Ф. Формування науковий світогляду» для розвитку пізнавальної активності і самостійності учнів необхідно широко використовувати весь арсенал методів і прийомів навчання, звертаючи найсерйознішу увагу на створення протиріч між знанням і незнанням, на збудження потреби в навчанні і пізнавальних інтересів» [45, с.56].

І.Литвинчук зміст цілісного навчально-виховного процесу: виховання в процесі навчання «навчання завжди закономірно тягне за собою розвиток у

дітей пізнавального інтересу» [39, с.48]. «Мотиви вчення умовно поділяються на природні і формовані. До числа природних відносяться допитливість, безпосередній інтерес; до числа формованих відносяться виникають професійні інтереси. На базі розвитку мотиваційної сфери в навчальному процесі формуються корінні духовні потреби: пізнавальний інтерес і допитливість, потреба в колективній духовно-пізнавальній діяльності» [39, с.48].

І.Литвинчук теорія морального і правової освіти «погано організовані уроки виховують людей, які все своє життя тільки і вміють, що здійснювати іншими запропоновані цілі, тобто ремісників або чиновників. Правильна організація уроку зводиться, навпаки, до того, щоб, роблячи уроки, дитина вчилася чомусь вищому, ніж урок. Для вирішення цього завдання необхідно, щоб цілі уроку повинні бути зрозумілі учневі, очевидні в своєму значенні, з інтересом і полюванням їм засвоювані» [39, с.48].

Підласий І.П. (1996) цілі і завдання виховання «завдання розумового виховання: розвиток розумових сил, здібностей і обдарувань; розвиток пізнавальних інтересів; формування пізнавальної активності» [39, с.48].

Таким чином, приходимо до висновку, що феномен пізнавального інтересу в педагогіці виступає не тільки завданням і показником ефективного процесу виховує навчання, а й становить сутність реалізації принципу навчального виховання. Виникає необхідність розглядати джерелом такого інтересу сам процес виховання, його педагогічну організацію і змістовні основи.

1.2. Сутнісна характеристика формування пізнавального інтересу молодшого школяра

У цілісній системі шкільного виховання виділяються дві головні підструктури: дидактична і виховання у вузькому сенсі. Кожна з них має свою специфіку, врахування якої стає стрижневою умовою формування пізнавального інтересу як інтегрального особистісного освіти. Бо створення

системи відносин, пов'язаних з інтересом до пізнання і закріплення їх в особистісне якість, отримуючи початок на хорошому уроці, вимагає цілеспрямованого педагогічного керівництва цією роботою і в позанавчальному вихованні. «Чи багато уваги приділяється у виховній роботі розвитку пізнавальних інтересів?» пише педагог-практик О.Міхеєнко, одна з небагатьох, хто піднімає в педагогічній пресі проблему взаємозв'язку пізнавального інтересу і виховної роботи [39, с.38]. «Захоплюючись розважальними програмами, ми забуваємо про інтелектуальні ігри. А діти із задоволенням «схрещують шпаги» в області знань. Разом з тим, від деяких класних керівників можна почути «їм аби потанцювати!» – продовжує автор (Там же). Далі досвідчений педагог закликає не лінуватися «поритися в книгах» в пошуку знань і пропонує деякі види пізнавальних ігор, що застосовуються нею в практиці виховної роботи з учнями.

На жаль, дійсно доводиться констатувати, що розважальні ігрова діяльність позакласного часу стає визнаною нормою сьогоденної шкільної практики, що витісняє інтелектуальне ігрове спілкування. На наш погляд, така недооцінка звернення до пізнавальної тематики у виховному процесі пов'язана як з поверхневою теоретичною обізнаністю педагогів про сутність даної проблематики, так і її методичної не розробленістю. Іншими словами, професійна компетентність педагога-вихователя як в області прояву інтелектуальних умінь, так і в практичній готовності здійснювати виховну роботу залишається значущою проблемою, що вимагає подальшого наукового осмислення.

Ця обставина також впливає, в цілому, з нинішнього стану шкільного виховного процесу. «Сучасна соціокультурна та освітня ситуація характеризується суттєвою недооцінкою виховуючих функцій школи», – зазначає І.Литвинчук [39, с.8]. «Спроби створити школу розвитку без виховання все більше приходять в протиріччя з педагогічною теорією і практикою», – підкреслює вона (Там же). Або: «більшою мірою пошуки педагогічних колективів відносяться до навчального процесу. На жаль,

меншою мірою при цьому звертається увага на систему роботи вчителя з учнями в період зміни освітніх установ», – зауважує Н.Бойко [7, с.19].

Зазначеної нагальністю і обумовлена зроблена нами дослідницька проблема, в центрі якої виступає оптимізація технології виховання молодших школярів через фактор пізнавального інтересу. За феноменом пізнавального інтересу ми вбачаємо інваріанту, що дозволяє інтегрувати навчання і виховання школярів, бачимо в ньому ефективний спосіб здійснення педагогічного процесу як цілісного. І з іншого боку, тільки в єдиному навчально-виховному процесі можна домогтися рівня розвитку пізнавального інтересу як стійкої особистісної характеристики. Сформованість пізнавального інтересу-риса вихованості, основу якої становить ставлення до праці пізнання. Це високого рівня мотив поведінки, ставлення духовного порядку, і методична логіка його формування така, що починаючись в системі навчальних занять, обов'язково триває в позаурочний час за допомогою проведення різноманітної позакласної виховної роботи.

Про своєрідну сутність виховної роботи писав А. С. Макаренко. «Виховна область – область чистого виховання – є в деяких випадках окрема область, відмінна від методики викладання ... І те й інше-методика виховання і освіти – на мою думку, складають два відділи, більш-менш самостійних відділи педагогічної науки. Зрозуміло, ці відділи органічно повинні бути пов'язані. Зрозуміло, всяка робота в класі є завжди робота виховна, але зводити виховну роботу до освіти я вважаю неможливим» [47, с.48].

У вітчизняній педагогіці позанавчальної діяльності як формі організації дітей приділяється пильна увага. Для з'ясування сутності поняття «позаурочна виховна діяльність» звернемося до думки Н.І. Болдирєва: «вона зазвичай підрозділяється на позакласну і позашкільну роботу. До позакласних належать організовані і цілеспрямовані заняття з учнями виховного та освітнього характеру, що проводяться школою в позаурочний час» [8, с.223]. О.Борець у своїй роботі спирається на наступні визначення: «позакласною роботою називаються різні виховно-освітні заходи, що виходять за рамки обов'язкових навчальних програм і проводяться школою в позаурочний час», а «виховно-

освітні заняття, організовані спеціально призначеними для цього позашкільними культурно-освітніми установами та громадськими організаціями, називаються позашкільною роботою» [7, с.48].

Педагогіка під редакцією А. І. Каірова сутність досліджуваного поняття розкриває так «під позакласною роботою розуміються різні заняття освітнього характеру і виховні заходи, що проводяться школою поза рамками обов'язкового навчального плану і вимог обов'язкових шкільних програм (199, С. 372). У наведених дефініціях характерний поділ позакласних навчальних занять і позакласної виховної роботи, а також їм притаманне послідовне використання термінів «позакласний» і «позаурочний» процес.

Взаємопов'язане розгляд двох педагогічних явищ-пізнавального інтересу і процесу виховання дозволяє вийти на важливу педагогічну закономірність, що розкриває організацію колективної пізнавальної діяльності учнів у виховній роботі. Принциповим в обґрунтуванні такої діяльності є знання про сутність виховання як процесі формування в учнів різноманітних відносин до різних сторін дійсності, до інших людей і до самих себе. Закріпилося і стало звичним ставлення переходить в особистісне якість. «Психологічна структура особистісної якості складна і включає в себе сферу потреб, знань, почуттів, переконань, вчинків і вольових проявів», – зазначає І.Ф. Харламов [67, с.48].

Вчений виділяє чотири групи відносин, які необхідно формувати в системі всебічного розвитку особистості, це соціальні, моральні, естетичні і відносини, пов'язані з фізичною культурою особистості. Традиційно в педагогіці ці напрямки і визначають зміст виховання, в якому виділяють громадянське, політичне, інтернаціональне, моральне, естетичне, трудове, фізичне, правове, екологічне, економічне виховання. Завдання формування пізнавального інтересу з урахуванням особливостей змісту виховання-перший важливий аспект педагогічної організації діяльності в області досліджуваної проблеми.

Тут доречно розкрити інтегруючу позицію пізнавального інтересу серед інших особистісних якостей. Наша увага спрямована на дослідження

пізнавального інтересу як інтегральної освіти, що складається в пізнавальному відношенні до дійсності і, тим самим, що визначає моральний розвиток і фізичне становлення, трудове виховання і естетичну досконалість і, в цілому, духовний розвиток людини. Зазначений підхід узагальнює, що ставлення до праці пізнання є союзником у вирішенні виховних проблем, бо основним компонентом у формуванні будь-якої особистісної якості виступає знання – інтерес до пізнання, прагнення знати. З іншого боку, пізнавальний інтерес, сам виступаючи предметом виховання, вимагає комплексного вироблення всіх структурних компонентів, властивих особистісним якості: потреб, знань, умінь, почуттів і вольових проявів особистості.

Другий аспект в аналізі виховання як джерела формування пізнавального інтересу – це його процесуальна характеристика. В позначенні найбільш ефективної форми (виду) організації виховання сучасні теоретики і практики воліють користуватися поняттям «Виховна справа». «Виховна справа – це вид (форма) організації та здійснення конкретної діяльності вихованців. Виховний процес складається з ланцюга безперервних виховних справ. Виховні справи мають колективний і творчий характер, і називаються колективними творчими справами (КТС)», – розглядає І.П.Підласий. У виборі видів ми спираємося на наступні дві класифікації: за І. П. Іванову вони діляться на трудові, пізнавальні, художні, спортивні, суспільно-політичні, організаторські; а в системі І.П.Підласого вони називаються як етичні, соціально-орієнтовані, естетичні, пізнавальні, виховні справи фізкультурної спрямованості, екологічні та трудові справи.

Під КТС ми розуміємо творчу організацію життя колективу молодших школярів в позаурочний час з метою вирішення різних виховних завдань. Нам видається, що вікові особливості дітей 7-10 років зумовлюють свої істотні ознаки в змісті поняття «колективна творча справа». Здійснення взаємозв'язку формування пізнавального інтересу в учнів з вихованням у них інших особистісних якостей в організації КТС збагачує якісні характеристики даної методики. Тому краще називати «виховні справи класу «світлим дитячим словом» свята».

Основні питання змісту і методики виховної роботи в початкових класах, завдання і принципи організації виховання молодших школярів розкриваються в ряді праць. Докладно представлений розділ «який першокласник» в програмі виховання школяра, а також питання організації виховної діяльності з учнями 1-4 класів докладно висвітлені в зміст виховання школярів [39, с.48]. У них завдання формування пізнавального інтересу в явному вигляді не включена в зміст діяльності педагога-вихователя. Однак знання і вміння, як основні компоненти пізнавального інтересу, визначають філософську основу реалізації виховної програми школярів: «ставлення проживається тільки тоді, коли воно забезпечене знаннями і вміннями» (Н.Є. Щуркова). Шлях реалізації положень її авторської програми представляє схему: пред'явлення своїм вихованцям соціально-психологічного явища ("Знаю!"), тобто формування поняття, знання предмета в його значущості для життя-розкриття реальних шляхів, проведення реальних групових справ по проживанню цього відносини в процесі вироблення вміння взаємодіяти з цим предметом («вмію!») – підсумком стає сформоване ставлення до власного життя як твору власної діяльності («Люблю!») [65, с.48].

О.Міхеєнко у своїх рекомендаціях щодо організації системи виховної роботи завдання формування пізнавального інтересу наводить лише як допоміжну, формулюючи її, як «участь у вдосконаленні, розвитку пізнавальних інтересів у школярів» [45, с.21]. Тим часом, виховна робота як базовий засіб особистісного розвитку учнів вимагає обґрунтування її процесуальних і змістовних характеристик в якості самостійного джерела цілеспрямованого формування пізнавального інтересу. Таким чином, наведені програми створюють певні передумови для розкриття сутності проблеми на методичному рівні. Аналіз же методичних посібників показує, що педагогічна проблема щодо здійснення взаємозв'язку між характером організації виховних справ і рівнем розвитку пізнавального інтересу мало досліджена. Наприклад, в посібнику А. С. Богданової і В.І. Петрової прийоми виховання в учнів інтересу до вчення, цікаві форми навчальної роботи розглядаються як основні атрибути реалізації виховної функції уроку, а як напрямок позакласної

діяльності не диференціюються. Розумовий розвиток дітей, задоволення пізнавальних інтересів учнів виділені першочерговим завданням позакласної виховної роботи в книзі Л.Р. Болотіної, Д. І. Латишиної. Серед форм позакласної пізнавальної діяльності автори відводять особливе місце гуртковій роботі, а також називають «конкурси, вікторини, бесіди, розповіді про новий у світі науки і техніки, ігри пізнавального характеру, прослуховування радіопередач, читання та обговорення книг для дітей » Також підкреслюється прикладний характер отриманих знань, умінь і навичок: «у вільний від уроків час діти спільно домагаються результатів у дослідницькій роботі, у виготовленні найпростіших моделей, навчальних посібників» [9, с.8].

Важливий інтерес для творчого пошуку в досліджуваній області представляє наведене в посібнику спостереження з практики В.А. Сухомлинського: «вже в дошкільному віці серед дітей виділяються «теоретики» і «мрійники». «Теоретики» заглиблюються в деталі явищ, докопуються до сутності, у них помітно тяжіння до міркувань. «Мрійники», «поети» бачать предмет або явище в його загальних обрисах, на них справляють велике враження Краса заходу, грозова хмара, в той час як «теоретики» запитують, чому небо в один час буває блакитним, в іншому — червоним...» [9, с.8].

Важливим є й узагальнення авторів про розкиданість пізнавальних інтересів молодших школярів. «Діти 1 і 2 класів задають зазвичай питання, які вимагають початкового ознайомлення з новим явищем або предметом, визначення його поняттям, словом. Вже в 3І класі зміст пізнавальних питань дітей направлено на активне пізнання навколишнього життя, пов'язані з виникненням проблемної ситуації в свідомості дітей» [23, с.48]. Даний методичний посібник вигідно відрізняється додатками з описом розгорнутих творчих ігор у вихованні молодшого школяра. Однак всі вони – «гра в магазин», «гра в пошту», «Театр ввічливих хлопців», «добрі чарівники», «Пароль» і т.д. спрямовані на вирішення, головним чином, завдання формування моральних відносин особистості. Необхідність організації власне пізнавальної діяльності, формує пізнавальний інтерес через зміст і особливості

методики виховних занять, тут не актуалізується. Хоча серед основних виховних завдань, що характеризують план виховної роботи вчителя, така робота названа в числі перших: «виховувати у дітей інтерес знань, до навчання, до читання, до природи, до техніки, до пізнання трудового і суспільного життя» [3, с.48]. Але технологічний рівень вирішення цієї вельми важливої задачі вимагає подальшого осмислення. Чи не розмовами, бесідами наставників, а через власну активність учня в головному для нього праці – пізнавальному, через вдосконалення умінь здійснювати цю роботу — можна домогтися бажаних результатів у вихованості учнів.

Різноманітніше форми виховних занять в практикумі М.П. Осипової. Серед них автор називає аукціон знавців, турнір-вікторина, пізнавальну гру «Ребусник», творчу справу «подорож у світ казки». Перераховані справи за призначенням і цілі визначені як спеціально пізнавальні. У зв'язку з організацією таких справ, автор наводить цікаву констатацію того, що молодші школярі не люблять читати, не виявляють інтересу до науковопізнавальної літератури, але тут ми не знаходимо активних методик, рекомендацій по роботі з енциклопедичними виданнями з дітьми молодшого шкільного віку. Ми ж вважаємо, що в змісті виховних справ будь-якої спрямованості укладені можливості для цілеспрямованого виховання учнів шляхом організації самостійної пізнавальної роботи.

Аналіз літератури дозволяє узагальнити наступну картину здійснення завдання пізнавального інтересу в позаурочній діяльності. Одні автори зовсім не диференціюють освітні завдання позаурочного виховання, інші відзначають необхідність реалізації навчальної функції виховання, але при цьому не обговорюють технологію такого процесу. Сама по собі виховна практика теж не забезпечує необхідний результат в цій роботі. За даними Л. Ф. Тихомировой, 18% вчителів середньої ланки вказує на відсутність пізнавального інтересу у дітей, що приходять з початкової школи.

Можна припустити, що в даному випадку мова йде про дітей, які були обділені достатньою педагогічною увагою на уроках, а об'єктивні можливості позаурочної діяльності для включення кожного учня в колективному пізнання

з урахуванням індивідуальних особливостей не задіяні. Недостатня дослідженість можливих шляхів вирішення проблеми в другому аспекті становить серйозну прогалину в теорії і практиці виховання. У проведеному нами опитуванні вчителів початкових класів в основному брали участь молоді педагоги сільських міської школи. Така особливість вибірки обумовлена специфікою предмета дослідження-майстерність вихователя вимагає формування установки на його становлення з перших днів роботи в школі.

Як показує аналіз на перше місце ставлять вміння проводити трудові справи, а сформованість готовності до організації пізнавальних виховних справ займає в цьому ранзі лише передостанню позицію. Безумовно, призначення кожного виду КТС – це формування адекватних відносин до певних областей дійсності. Але вироблення будь-якого особистісного якості починається з отримання відомостей, зі «знання предмета в його значущості для життя». Тому інтерес є генеральною передумовою ефективного проведення таких справ, і навпаки, сам такий виховний процес виступає джерелом його пробудження і розвитку. Специфіка виховання така, що вона передбачає володіння методами і прийомами впливу не тільки на інтелект, але і на мотиваційно-необхідний і емоційно-вольову сфери особистості. Під вимогою реалізації принципу навчального виховання ми розуміємо не спеціальне введення «навчального моменту», а виховання через організацію пізнавальної діяльності, пробудження активності вихованця як суб'єкта діяльності, виховання його в переживанні придбання пізнавальних умінь.

Звернення до масової шкільної практики свідчить про необхідність підвищити рангове місце виховної роботи в структурі цілісного шкільного виховання. Вчителі в повсякденному житті далеко не завжди реалізують особистісний підхід у вихованні. Вони планують виховний захід, але не розвиток і моральне становлення особистості в різних видах діяльності. Аналіз спостережень показує, що часто в наших школах можна бачити педагогів, які не вміють справлятися з організацією колективної діяльності класу, що зазнають труднощі в реалізації навчально-розвиваючого потенціалу позанавчальної роботи в розвитку особистості молодшого школяра. Проведені

нами дослідження констатують, що КТС займають незначне місце в практиці роботи шкіл і як форма проведення позакласної справи, і як форма організації позанавчальної пізнавальної діяльності учнів. Так, за нашими даними, всього 8,5% опитаних студентів, 6,2% респондентів-вчителів зупинили свій вибір на цій організаційній формі. У той же час помітно переважають такі форми організації пізнавальної діяльності, як бесіди, розповіді, екскурсії, а серед форм позаурочної виховної діяльності перевага віддається концертам, ранків, КВН. Нам видається, що здійснення взаємозв'язку цих двох аспектів в організації КТД збагачує якісні характеристики даної методики, визначаючи умови широкого застосування її в практиці роботи з молодшими школярами і молодшими підлітками. Іншими словами, саме через систему колективних виховних справ, оптимізуючи в ній роботу за критерієм «пізнавальний інтерес» і організовуючи пізнавальне співробітництво, можна очікувати органічно злитого формування різнобічних якостей особистості.

У процесі спостереження великої кількості виховних занять нам вдалося встановити традиційні підходи до їх організації, як позитивні, так і негативні. Перш за все, ми солідарні з дослідницькими висновками багатьох вчених і практичними узагальненнями, що у виховній роботі «переважає імперативність педагогічних вимог без попереднього пояснення сутності формованих понять і відносин. Все ще панує педагогіка заходів: вихователь організовує лише окремі виконавські дії. Недостатньо продумується й інструментування заходів». Або: «у школі проводиться багато різних зборів, свят, вікторин, але більшість на цих заходах не повноправні господарі, а нудьгуючі гості, самі вони не доклали ні розуму, ні старання, ні сил, щоб внести свій внесок у спільну справу».

Висновки до другого розділу

Сучасна педагогічна наука підкреслює, що «успіхів у викладацькій діяльності домагаються, перш за все, ті вчителі, які володіють педагогічним умінням розвивати і підтримувати пізнавальні інтереси дітей. Це говорить про те, що не викладацькі вміння, а вміння виховної роботи є первинними у змісті професійної готовності вчителя».

Ідея цілісності педагогічного процесу – основа успіхів виховної практики. Інтеграція навчання і виховання, взаємозв'язок навчальної та позанавчальної діяльності виступають якісно новим щаблем в загальному розвитку дитини. Але забезпечити ефективне здійснення такої взаємодії можливо тільки при поглибленому диференційованому дослідженні кожної з граней такої злитої структури. Технологія конструювання і здійснення виховної справи, багато в чому відрізняється від технологічних параметрів уроку, вимагає окремого змістовного, матеріального, операційного обґрунтування її компонентів, а також розкриття сутності процесу організації такого проекту.

На основі нашого дослідження ми дійшли до таких висновків, що всебічний розвиток особистості не мислиться без сформованості пізнавального інтересу і навпаки, ставлення до праці пізнання є союзником у вирішенні виховних проблем, бо основним компонентом будь-якої особистісної якості, перш за все, виступає знання-інтерес до пізнання, прагнення знати. Пізнавальний інтерес виступає першим структурним елементом будь-якої іншої особистісної якості. З іншого боку, пізнавальний інтерес, виступаючи предметом виховання, вимагає комплексного вироблення всіх структурних компонентів, властивих особистісному якості: потреб, знань, умінь, почуттів і вольових проявів особистості.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

2.1. Констатувальне дослідження рівнів пізнавального інтересу молодших школярів у позакласній роботі

У 2020-2021 роках – проведення констатуючого експерименту на базі НВК «Любисток» м.Чернівці на посаді класовода 4 – В класу.

В якості експериментального брав участь 4-В клас (кількість учнів 29), Констатуючий експеримент повинен був вирішувати наступні завдання:

1. Вивчити стан спеціально організованої виховної роботи з молодшими школярами на предмет того, чи сприяє вона пробудженню і вихованню у них пізнавального інтересу.

2. Провести вивчення попереднього рівня розвитку пізнавального інтересу в експериментальному класі.

4. Проаналізувати методичну забезпеченість вирішення проблеми пізнавального інтересу в цілісному педагогічному процесі і виявити рівні сформованості досліджуваного якості у молодших школярів.

5. Розробити зміст і методику проведення колективних виховних справ з включенням розвиваючого і пізнавального матеріалу як засобу розвитку пізнавального інтересу молодших школярів в процесі їх виховання.

З метою розробки системи колективних виховних справ з методикою формування пізнавального інтересу в процесі їх проведення нами були проаналізовані, з точки зору навчального потенціалу, план виховної роботи вчителів школи і велика кількість самих виховних справ.

Позитивним моментом в плануванні виховної діяльності виступає охоплення різноманітної тематики і скоординований їх розподіл по чвертях, тобто всебічний охоплення заходами різного змісту в продовження чверті.

Негативною ж стороною є планування заходів, найчастіше це проявляється в організації виконавських дій (екскурсія в «аптеку», збір насіння

для птахів, відвідування бібліотеки) замість організації власне творчого пізнання цих предметів і відносин. Також негативно впливає на результати недостатньо продумана інструментування заходів, шаблонний підхід до вибору форм, методів, засобів їх організації. Досить часто зустрічаються невиразні формулювання: класна година, бесіда, ранки, конкурси малюнків, на краще читання віршів тощо. Поняття ж «колективна творча справа «або» «Виховна справа» насилу входить в педагогічну реальність.

Рідко зустрічається в школах колективне обговорення питань спільної життєдіяльності за участю учнів, що призводить до відсутності емоційного настрою у вихованців спільно діяти і пізнавати.

Також нами було проаналізовано понад 20 виховних справ, в яких:

- ◆ ні в одному не зареєстрована особливим чином організована діяльність по послідовному формування якості пізнавального інтересу;

- ◆ 6 з них відповідали досліджуваному критерію в приватній мірі, тобто в них спостерігалися елементи, спеціальні фрагменти, що сприяють пробудженню і вихованню пізнавального інтересу.

- ◆ інші ж можна характеризувати як заняття, що не викликають пізнавального інтересу.

Наведемо типові зразки виховних занять з практики дослідника. Ось Виховна справа педагога на тему: «День казки». Проводиться у формі ранку з учнями початкових класів. Оголошується змагання всередині кожного класу; для роботи зміцнюються на підставках три квітки з 12 різнокольоровими пелюстками. Якщо учень відповідає правильно на питання, він підходить і відриває один пелюстка. Підводяться підсумки, у кого більше набрано пелюсток. Визначається переможець у кожному класі, вони нагороджуються збірками казок.

До заздалегідь підготовлені: а) виставка малюнків «Моя улюблена казка»; б) виставка робіт з пластиліну «Мій улюблений казковий герой»; в) виставка книг казок; г) плакати-ілюстрації до казок; д) костюми для параду казкових героїв та інсценівок казок.

Однак з'ясувалося, що робота по їх виготовленню носила вільний характер діяльності дітей, в той час як, ми підкреслюємо, художньо-оформлювальна робота виступає джерелом пізнання нового в разі оперативного керівництва педагогом постановкою порівняльно-пізнавальних завдань і їх виконанням. Тут ми рекомендуємо порівняти ілюстрації різних художників, одну і ту ж книгу, випущену різними видавництвами.

Такі завдання не створюють організаційну чіткість в колективній роботі; хтось вигукує відповідь, хтось в цей час відволікається, а значить, не створюється загальна Виховна ситуація. Остання має місце в разі безпосереднього творчого малювання дітьми і виконання завдання по їх вгадування. Інсценізація стає джерелом формування інтересів і розвитку кожного учня.

Такого роду завдання репродуктивні. Вони не встановлюють дієвий зв'язок, необхідний для навчання творчості, не забезпечують ситуацію включення знань в нові умови. Подивитися, щоб вгадати. А якщо учень не дізнався, це, можливо, так і залишиться незнанням; бо це просто завдання на відтворення готового, наявного в пам'яті, варто було б організувати дію, діяльність по переживанню придбання вміння, по формуванню пізнавального ставлення, інтересу до джерел отримання знань. Процес сприйняття повинен відбуватися з метою осмислення, порівняння, запам'ятовування і подальшого використання знань на практиці.

Але з причини того, що підготовчий етап не реалізований в його виховному потенціалі (так, наприклад, не організована робота з матеріалом дитячих казок: глибина змісту, образність викладу, художні особливості, виховні ідеї, і найбільше, пізнавальні завдання, що сприяють добуванню нової інформації, залишилися незачепленими), доля пізнавального інтересу була вирішена.

У той час як саме під вмілим керівництвом педагога, в цілеспрямованій діяльності з підготовки майбутньої події, і здійснюється справжнє виховання наших діточок.

Хід спостереження

1. Формулюється мета узагальнити знання учнів про інструментування виховного прочитаних казок, прищепити їм у керівництві власне любов до казок та їхніх героїв. Творчим пізнанням учня, в організації ситуації переживання вироблення навчальних умінь. По іншому, в побудові відносин, забезпечених знаннями і вміннями». Тому необачно визначати залишкову роль позаурочного виховання, обмеживши його завдання лише узагальненням знань, отриманих на уроках або в попутній діяльності. Педагогічну сутність дій глибше виражає поняття «пізнавальний інтерес», ніж просто «прищепити любов» на двох полицях виставляються книги з казками: чарівні, побутові, про тварин.

3. Початок з прослуховування пісні «нехай завжди буде сонце».

4. Бесіда про казки і казкових героїв:

- Чим же відрізняються казки від інших творів?
- Хто пише казки?
- Як називаються казки, які склав народ?
- А як називаються казки, які написані письменниками?
- Яких письменників-казкарів ви можете назвати?
- Про що мріє народ у казках?
- Що перемагає в казках, добро чи зло?
- На які групи діляться всі казки?

Бесіда-метод активний, питання служать управлінню розумовим пошуком. Однак це форма, найбільш відповідна процесу навчання. У нашому випадку доцільніше використовувати діяльність в мікрогрупах і, тим самим, забезпечити спосіб включення кожного учня в загальну справу.

5. Діти читають побутову казку «Добрий піп». Учитель пояснює значення слова «Піп». Потім пропонує такі питання:

- «Чи справді поп був добрим?»
- «Що можна сказати про працівника?»
- «Який він був?»

Учні читають уривки з казки, що підтверджують ці слова.

Учитель узагальнює відповіді дітей: «у побутових казках йдеться про бідних і багатих. У них висміюється Лінь, Жадібність багатих і прославляється розум, кмітливість простих людей».

6. Учитель просить назвати чарівні казки. Діти перераховують і кажуть, що в них розповідається про подвиги і пригоди героїв.

Учитель повідомляє, що в чарівних казках є приповідки, кінцівки, пригоди героїв повторюються три рази. Потім пропонує згадати, які казки про тварин вони знають.

7. Проводиться гра «потрап в театр». Для того щоб придбати квиток, треба визначити назву казки, з якої цей уривок.

Варіант колективного читання неоптимальний, в цьому випадку йде час, необхідний для виконання творчих пізнавальних завдань.

Введення особливих «виховних моментів» -- один із прийомів реалізації Положення виховує навчання, але їх ефективність невелика. Важливо проектувати становлення особистості учня, включаючи його в різні види діяльності.

Чітка логіка ходу заняття (в даному випадку, обумовлена класифікацією казок на побутові, чарівні і про тварин), безумовно, сприяє зміцненню і підтримці пізнавального інтересу.

Учитель: «не всі могли купити квитки. А піти в театр, напевно, всім хочеться. Тоді відгадайте загадки».

8. Показана казка «Ріпка», яку написав Ю. Пояс. (Автор, дід, баба, внучка, Жучка, мишка, кішка)

- До чого закликає казка? (Займатися зарядкою, бути сильними).

- Чим відрізняється ця казка від старої?

9. «А тепер пропоную незвичайне завдання. Розглянути картинку і визначити, хто з веселих чоловічків їде у вагоні?» (Видно частини, що належать Буратіно, олівцю, Чиполліно, Незнайці, Дюймовочці)

10. Перед вами виставка книг-казок. На перерві нехай кожен підійде і вибере собі по-Новий зміст добре відомої дітям казки-унікальне підтвердження цінної ідеї, що перевага використання казок у вихованні

полягає в їх пізнавальному сюжеті. Моральний і соціальний підтекст вибирає дитина через дверцята своїх емоцій, через почуття, через пізнавальний процес. Згадаймо розхожий педагогічний лексикон: чому вчить казка?

Першим кроком народжує здивування, викликає інтерес самому складати казки і цим опосередковує виховання.

Завдання становить інтерес для індивідуального виконання; включення ж його в групову організацію вимагає іншої інструментовки.

Наші рекомендації полягають у необхідності передування поглибленого книжкового пізнання казки. У казках дуже багато пісень. Ви їх знаєте і любите. Закінчимо наш ранок піснею «День народження».

У нашому досвіді спілкування наодинці з цікавою книгою відбувається під оперативним керівництвом педагога з урахуванням завдань майбутнього заняття (складання пізнавальних питань, загадок і т. д.)

Викладені приклади переконливо ілюструють, що невичерпні можливості педагогічного інструментування однієї і тієї ж виховної тематики в різних варіаціях.

Це дозволило нам зупинитися на розробці нової технології виховної справи з використанням казок, оптимізуючи в ній роботу за критерієм «пізнавальний інтерес» (дивіться далі «свято Дюймовочки»). Детальніше з системою таких виховних справ можна ознайомитися, звернувшись до Додатків.

В кінцевому рахунку, наші спостереження і досвід дозволяють констатувати, що методична забезпеченість процесу формування пізнавального інтересу як проблеми цілісної педагогіки в навчально - виховній практиці не склалася.

Дидактична і виховна підсистеми цілісного педагогічного процесу часто обмежуються лише вузькими завданнями: перша призначена для подачі знань, умінь, навичок і пріоритетного розвитку прагнення до пізнання; об'єктом же виховної роботи, перш за все, виступають моральні якості особистості. Пізнавальна сторона виховної роботи не актуалізується, виховання інтересу до книги, до вчення, до праці пізнання як завдання позанавчального процесу

розглядається як другорядна або зовсім забувається. Разом з тим, формування пізнавального інтересу на початковому щаблі школи особливо значимо, оскільки молодший шкільний вік – це початок становлення мотивації навчання, від якого багато в чому залежить інтенсивність особистісного розвитку. До того ж, такі особливості молодших школярів, як природна допитливість, готовність сприймати все нове особливо розташовують вихованню розуму. При цьому спеціальні педагогічні дослідження констатують, що природний пізнавальний інтерес дитини, вперше прийшов в школу, в більшості випадків поступово згасає, і у ряду школярів з'являється стійке небажання вчитися. Спостерігається зниження рівня позитивного ставлення до навчання з 91% першокласників до 71% у третьокласників. Ставлення до школи у молодших школярів (більше 30%) аж до третього класу визначається не пізнавально-освітнім змістом, а другорядними факторами.

Вихідну картину реального стану досліджуваного об'єкта ми виявили на початку навчального року методом анкетування, бесід з вчителями та безпосереднього спостереження навчально-виховного процесу.

Анкетування включало 4 завдання:

1. «Допиши пропозицію».

«Якби чарівник прилетів і оголосив, що завтра не будемо вчитися в школі, то...»(дописати, що він буде відчувати в цій ситуації).

Воно виявляє загальну характеристику сформованості ставлення до школи.

2. «Вибери тезу» -- «Я хочу в школу, тому що... »

- люблю, цікаво вчитися;
- цікаво проходять уроки;
- цікаво знайомитися з новими книгами в шкільній бібліотеці;
- цікаво організовувати різні позаурочні справи;
- цікаво зустрічатися з друзями;
- так треба для майбутньої професії, знання знадобляться в дорослому житті (отримати диплом, заробити гроші, влаштуватися на хорошу роботу);
- просто треба всім вчитися, щоб бути розумними.

Мета: виявити міру пізнавальності, що визначає ставлення учня до школи.

3. «Ким я хочу стати в дорослому житті?» - виявлення кореляції між усвідомленням необхідності одержуваних в школі знань для роботи в обраній професії, а також визначення спрямованості інтересів сучасних школярів.

4. Кращий вибір ситуації «Ранок».

«Вибери ранок, який більше подобається»

1 ранок. «Пора йти в школу» (понеділок)

2 ранок. «Хочу поспати» (неділя)

3 ранок. «Смачні пироги» (8 березня)

4 ранок. «Подивитися телевізор» (канікули)

Визначення місця шкільного фактора серед інтересів особистості молодшого школяра.

Таким чином, якщо сформованість ставлення до школи в цілому характеризується як позитивна (56,41% висловили жаль з приводу відсутності занять в школі), то серед факторів, що визначають його зміст, пізнавально-освітній момент досить незначний.

Як впливає з даних, пріоритетну позицію у сучасних молодших школярів займають широкі соціальні мотиви вчення, ніж власне пізнавальні. Прихильність до школи пов'язується, перш за все, з закономірно наступаючим етапом їх життя, необхідним засобом для досягнення важливих перспектив. Усвідомлення шкільного життя як обставини, що зароджує повагу безпосередньо до змісту нової діяльності – вченню, відступає на задній план. Відповіді типу «цікаво вчитися стати розумним» складають всього 10,26% із загального числа виборів; привабливість змісту і організації уроків -- 7,12%, і зовсім не згадується у відповідях спонукально-пізнавальний характер позаурочної виховної діяльності. На суспільний характер спрямованості навчальної діяльності виводять і показники з вивчення параметра в зв'язку з вибором майбутньої професії. Можливість її успішного здійснення сучасні школярі, як правило, пов'язують з набуваються сьогодні в школі знаннями,

вміннями і навичками. Дивує різноспрямованість і різноманіття інтересів дітей: учні одного класу вибирають абсолютно різні професії, що не перетинаються ні в одному вигляді. При цьому, сільським школярам властива особливість вибору подібних професій: близько 30% учнів одного класу зупиняють увагу на професії педагога, багато тяжіють до роботи тракториста, шофера, кухаря.

Міські ж школярі керуються в майбутньому виборі професіями директора, вченого, начальника, працівника МВС, комп'ютерника, артистки, співачки, касирки, будівельника та інших.

Кращий вибір ситуації «ранок шкільний» в 65,21 випадку ще раз підтверджує, що в навчальну і виховну пору головний інтерес життя учня становить школа. І все ж насторожує група в 34,79% -- інтерес, що визначається не майбутнім навчальним днем, не шкільними заняттями, а другорядними факторами.

Методом зрізів виявлено також переваги молодших школярів до навчальних предметів і позанавчальних видів занять (Додаток). Результати вивчення повчальні:

а) в аспекті навчальної роботи - пріоритетний вибір, отриманий уроками математики (32,50) і фізкультури (18,23). На частку ж уроків читання, природознавства випали досить низькі показники (7,40 і 4,27). Тим часом, відрізняє останні уроки, головним чином, завдання навчання роботі з книгою. Якщо врахувати, що саме книга (навчальна, Художня, пізнавальна) є джерелом отримання пізнавальної інформації, засобом розвитку пізнавальної самостійності в учня і інтерес до книги виступає як показник сформованості пізнавальної спрямованості особистості, то якраз ці уроки не знайшли у дітей адекватно очікуваного відгуку.

Успіх же уроків математики і фізкультури, різних за змістом і процесуальній стороні, забезпечений прагненням дітей до пізнання, але вибіркове ставлення до них обумовлено не власне високим рівнем організації діяльності, що формує справжній пізнавальний інтерес. Не випадково, в обґрунтування тези «на уроці мені буває цікаво, якщо «...найчастіше

наводяться відповіді типу: «якщо про що-небудь розповідають», цікаво викладають, показують різні картинки, діафільми». В першу чергу, підкреслюється роль «атракційних введів» вчителя і тільки потім вказується власна пізнавальна діяльність як джерело виникнення інтересу. Є підстава припустити, що математика - навчальний предмет, органічно забезпечує їжу для розумової активності учня початкового періоду навчання, неминуче сприяє своєю логічною структурою поглибленню в дитині пізнавальної потреби, потреби в придбанні нових знань. Тому тут наочніше сприймаються показники цікавого уроку (повна активність класу, неослабна увага та інші критерії).

Зміст і методика проведення уроків фізкультури відрізняються яскравою виразністю емоційного компонента, що бере участь в освіті інтересу. Цінність цих уроків визначається успіхами учня, тим, що тут у кожного «виходить». Засвоєні способи дій виступають засобом оволодіння новим навчальним матеріалом. Позитивні переживання, зміцнюються з кожним вдалим виконанням вправ і завдань, і підтримують особливий інтерес учнів до цих уроків. Якраз взаємопов'язаного здійснення цієї важливої залежності – змін в пізнавальних уміннях, що тягнуть за собою зростання пізнавальних інтересів – і не дістає багатьом і багатьом іншим урокам в наших школах. І, перш за все, як було зазначено, цей недолік відноситься до уроків, покликаним формувати загальні вміння самостійної пізнавальної роботи (вміння працювати з книгою, спостерігати, складати план та інші).

Саме в творчому початку шляху закладені основи прояву і формування динамізму – професійно значущої властивості особистості педагога – вихователя. Таке опитування показало, що найкраще у них розвинене вміння здійснювати виховну роботу в класі 50,90% опитаних і вміння озброїти учнів знаннями з предмету 50,02%; а до формування пізнавальних інтересів на уроці підготовлені 34,54% і набагато менше педагогів /26, 36%/ можуть на високому рівні здійснювати цю роботу в позанавчальній діяльності. У більшості випадків рівень володіння даними умінням визначається як ситуативний, адаптивний 50,90%.

Далі, ми досліджували параметр, що показує місце напрямків виховної діяльності в шкільній практиці. Він дозволяє визначити вміння скоординовано задіяти основні види змісту виховання у формуванні досліджуваного якості. Відповіді на питання: «Як часто у вашій практиці здійснюється той чи інший вид виховання?» .

На передній план серед напрямків виховної діяльності в практиці школи виходить розумове виховання (55,46% опитаних). Респонденти усвідомлюють значення розумового виховання як цементуючої ланки у формуванні підростаючої особистості, одним з важливих завдань якого і виступає, власне, процес формування пізнавального інтересу в учнів.

Як і передбачалося, респонденти мали на увазі під пріоритетністю розумового виховання знання форм, методів його здійснення на уроках / 66,20%, а виховні справи як фактор пізнавального розвитку дітей відсунуті на другий план 8,10%.

До речі, дидактичний акцент висунутої вимоги є важливою основою спонукання школярів до навчання і в процесі позаурочної роботи;

б) в руслі дослідницької проблеми набагато значимі дані, що відображають позанавчальні інтереси дітей молодшого шкільного віку. На питання «моє найулюбленіше заняття в школі після уроків...»були отримані відповіді (у%): грати – 18,23%; Спортивні ігри та заняття фізкультурою на повітрі – 12%; читати – 9,70%; гуляти – 6,55% і стільки ж опитаних не могли назвати улюблене позаурочне заняття. Особливо винятковим є факт, що тільки в одній школі була названа відповідь: «проводити з вчителькою «зоряний час», що підкреслює педагогічно організований характер проведення позанавчального часу дітей. Виховні справи в школах не проводяться як в силу неефективності наявних виховних розробок, так і з причини загальної недооцінки виховують функцій школи. В цілому, позанавчальна діяльність молодших школярів носить особливість стихійно протікає процесу: просто «гуляти» «сходити в бібліотеку», «грати», «малювати» та інше. Завдання ж формування в ній пізнавального інтересу спеціально не виокремлюється і як предмет цілеспрямованої педагогічної турботи не виступає. Всі педагоги

одноставно погоджуються, що розумове виховання школярів необхідно здійснювати не тільки на уроках, а й у позанавчальній діяльності, проте недостатньо чітко і конкретно уявляють собі зміст такої роботи і найменше відома їм її технологія. Ми отримали в експериментальному зрізі наступну картину визначення вчителями сутності розумового виховання.

У пропедевтичній анкеті відкритого типу було надано питання: «що ви розумієте під розумовим вихованням?»

Сконструйовані педагогами відповіді можна узагальнити.

Характерним для висловлювань є виділення лише однієї, конкретної задачі аналізованого виду виховання; цілісний підхід до змісту розумового виховання як процесу реалізації сукупності завдань респондентами не продемонстровано.

- озброєння учнів певним обсягом наукових знань 48,60%
- формування наукового світогляду 1,35%
- розвиток розумових сил, здібностей і обдарувань 6,75%
- розвиток пізнавальних інтересів 9,45%
- формування пізнавальної активності 6,75%
- розвиток потреби постійно виконувати свої завдання 4,05%
- не відповіли 5,40%
- інші відповіді, в тому числі, невірно розкривають сутність поняття (це цементуюча ланка виховання, 17,65% основна робота вчителя на уроці, щоденний навчальний процес та інші)

Як бачимо, робота по формуванню пізнавального інтересу тільки в 9,45% випадків розглядається педагогами як важлива складова завдання розумового виховання молодших школярів, що вимагає комплексного вирішення в зв'язку з формуванням пізнавальної активності, пізнавальної самостійності і вищої духовної потреби до пізнання.

Крім того, в ході констатуючого експерименту на основі аналізу психолого-педагогічної літератури необхідно було розробити систему психодіагностичних методик для визначення рівня пізнавального інтересу молодших школярів. З урахуванням критеріїв валідності, надійності та

особливостей апробації в дослідженнях ми відібрали «Методику з конвертами», розроблену Г.І. Щукіною, і модифіковану нами стосовно змісту виховної роботи. Умови вибору однієї або декількох із пропонованих альтернатив в переліку виховних справ використовувалося нами як діагностичний показник спрямованості інтересу до пізнання певної області дійсності.

Така обумовленість виходить з того, що різні сторони навколишнього світу розкриваються на матеріалі різних виховних справ (моральних, художніх і т.д.), через забезпеченість знаннями в цій галузі. Це пов'язано з діяльністю пізнання, сполучною ниткою в організації якої виступають книги на різну тематику. Ми припустили, що наявність пізнавального інтересу в учня виявляється при явно вираженій кореляції між вибором конверта, предметний зміст якого ще для нього не визначено точно і особливим інтересом до читання книг на обрану тематику. Ступінь же розвитку досліджуваного інтересу залежить від характеру виконання запропонованих в конвертах завдань. Останні в кожному конверті були розділені на три розділи (в кожен розділ входило по 2-3 завдання). Завдання, що входять до розділу 1, вимагали для виконання чисто репродуктивної діяльності (згадати, висловити своє враження з приводу відомих фактів, викласти обґрунтування зробленого вибору).

Завдання, віднесені до розділу 2, були розраховані на ефективне використання знань, умінь, навичок, на застосування їх у новій ситуації. Вибір цієї групи завдань залежав від забезпеченості знаннями для їх виконання, носили творчий характер, розділ 3, вимагали від випробуваного активного пошуку, здогадки, проблемного підходу, а також наявності вольового компонента в пізнавальній активності особистості.

Перед випробуванням викладалися наступні 8 конвертів:

Свято Дюймовочки (пізнавальні виховні справи) свято павука (екологічні виховні справи)

Свято рукодільниці (морально-трудова проблематика) свято чарівників Здоров'я (фізкультурні виховні справа)

Свято музики "де живуть нотки" (естетичні виховні справа)

Свято дружби і щастя (етичні виховні справи) Пукане уяве (Національна тематика)

Конверт з написом «порожній»

Учневi пропонувалося вибрати будь-який конверт i вiдповiдати на тi питання, на якi вiн захоче вiдповiсти. Iншi конверти дозволялося брати в тому випадку, коли вiдповiдi на питання, з точки зору учня, були вичерпанi. Приклади змiсту завдань для експерименту з учнями третього класу.

Свято Дюймовочки

Роздiл 1

1. Чому ти вибрав цей конверт?
2. Якi казки ти прочитав у 2 класi?
3. Кого з казкових героїв ти хотiв би запросити до нас в клас?

Роздiл 2

1. Розкажи, якi події вiдбуваються в казцi «Дюймовочка».
2. Назви, хто з героїв цiєї казки тобi подобається? Чому?
3. Хто кому допомiг у цiй казцi?

РОЗДІЛ 3 (можна виконати вдома)

1. Скiльки сантиметрiв становить зростання у Дюймовочки?
2. Що їла i пила Дюймовочка?
3. Розкажи початок казки.
4. Продовж пропозицiю " вночі вона спала в колисцi, а вдень...»

Свято Рукодiльницi

I

1. Чому ти вибрав цей конверт?
2. В яких казках є працюючі герої?
3. Чим ти любиш займатися?

II

1. Розкажи казку «рукодiльниця i лiнивиця».
2. Приведи прислiв'я про працю.
3. Хто з героїв цiєї казки тобi бiльше подобається?

III

1. Чому рукодільниця спустилася в колодязь?
2. Де ночує сонечко?
3. Чому пальто, шапка і рукавиці в мороз гріють?
4. Чи хочеш відповіді пошукати в книжках і принести їх завтра?

Свято Музики

I

1. Чому ти вибрав цей конверт?
2. Яку музику ти любиш?
3. Хто складає музику?

II

1. Чи знаєш книги про музику і музикантів?
2. Яку ноту кладуть в суп?
3. Назви Музичні інструменти.

III

1. На чому грав кожен з Бременських музикантів?
2. В якій казці красиво співають птахи?
3. Хто хотів стати музикантом, але не хотів вчитися?

Дозволяється самостійно працювати над пошуком відповідей з додаткової літератури і представити їх потім.

Експериментальні завдання виконувалися з кожним учнем класного колективу окремо. Метод поєднувався з спостереженням та інтерв'ю, уточнюючими відповіді школяра.

Діагностичними показниками пізнавального інтересу для нас були:

- характер вибору конверта (випадковий або цілком спрямований);
- зміст обраних пізнавальних завдань (чому він надає перевагу: вирішенню пізнавальних завдань або ж завданням репродуктивного характеру);
- характер виконання завдання (елементарні дії або оригінальний підхід);
- емоційний вираз діяльності школяра (захоплено, байдуже);
- кореляція між змістом обраного конверта і прагненням до самостійного розширення пізнавального кругозору в обраній області;

- наявність вольового початку, що зміцнює пізнавальний інтерес в стійку освіту особистості (бажання працювати з додаткової літератури).

З урахуванням даних експерименту з конвертами і використання їх в синтезі з результатами анкетування, спостереження, інтерв'ю, порівняльного аналізу з даними анкети для вчителя ми виявили рівень розвитку пізнавального інтересу в. Нам вдалося виділити по три групи учнів з різним рівнем розвитку досліджуваної якості. Умовно вони визначені як високий (в), хороший (Х), низький (Н). На основі виділених критеріїв (А, Б, В, Г) і використання різних комбінацій їх рівнів розвитку (а1, а2, аз, б..., в..., г...) і

Високий рівень. У цю групу ми віднесли учнів, які здійснювали вибір конверта з ясною пізнавальною мотивацією. Особливо яскраво виражений цей параметр в учнів, проявлявся у виборі конвертів з предметним змістом більшого пізнавального наповнення, зокрема, з природними і художніми персонажами. При цьому керувалися принципом: «маючи знання, не важко буде виконувати завдання. «Приклади таких обґрунтувань»: «тому, що я добре знаю казку Дюймовочка», тому, що я про павука все знаю, за ними багато спостерігав». І водночас свідчення прагнення до поповнення знань у цій галузі: «Думала, що там буде цікаво, дізнаюся багато корисного». Сюди ж ми віднесли тих учнів, які зупинили вибір на пізнавальних завданнях творчого рівня та активного оперування знаннями. Вони давали повні і вірні відповіді, показавши глибокі знання, вміння встановлювати зв'язки між явищами, вміння творчо вирішити задачу. Ці діти відповідали на всі питання обраного конверта, проявивши велику активність, яскраво виражену емоційну задоволеність протягом всієї роботи. Бесіда виявила стійке вольове початок у цих учнів до самостійного вдосконалення пізнавального кругозору. Спостереження за їх діяльністю на уроках показали характерні для них прояви творчості при вирішенні пізнавальних завдань, самостійність мислення, кмітливість, допитливість.

Хороший рівень. В учнів пізнавальна мотивація явно не виражена. Виконання завдань вони обумовлюють необхідністю знань, проте вбачають в предметному змісті конвертів що-небудь, на їх погляд, легше. Найчастіше ці

діти звертаються до морально-етичної, трудової тематики (свято дружби і щастя, свято рукодільниці). Виявляючи ж в них завдання на творче застосування знань, приходять в подив і зупиняються переважно на виборі репродуктивних завдань. Обґрунтування наводяться такі «думав, що там щонебудь хороше, радісне», що там завдання не так вже важкі «я думав про хороше, нескладному питанні» і т.п. сюди ж відносяться діти, які обрали завдання 2 рівня (на активне оперування знаннями), але їх відповіді були недостатньо глибокі. Їм властива швидше зовнішня описова зацікавленість предметом, ніж теоретичної його стороною. Прагнення до пошукової діяльності поєднувалося у цих школярів з бажанням відповідати на питання різних розділів, хоча вони не завжди в змозі їх виконувати. Їх характеризує позитивне ставлення до вчення, але недостатній розвиток операційних компонентів діяльності. Представник такої групи активність у виборі конверта проявив лише при додатковому спонуканні вчителя. Після підказки експериментатора про конкретні шляхи аналізу активно відповів: «можна подумати, що мова йде про день народження». Вибрав завдання, доступні йому (2 рівень) і показав вільне оперування фактами, наводив яскраві приклади зі свого досвіду: «я ж бачив, як павуки піднімаються по повітрю без павутини, як вони ловлять комах»; але висновків, глибоких узагальнень зробити не зміг. Емоційний відгук був нетривалий, він змінився інертністю, коли не зміг відповісти на питання про дитячі книги. З'явилося бажання кинути роботу. Але після стимуляції його поведінки педагогом він довів завдання до кінця, дописавши: «ще про павуків написано в казці про Муху-Цокотухе». Таких дітей багато 51%

Низький рівень. Учні з низьким рівнем розвитку пізнавального інтересу теж виявилося чимало: 40% і 44» відповідно. Для цих школярів характерна відсутність пізнавальної активності, незважаючи на спонукання експериментатора. Така їх відмінна риса, як невміння і небажання думати, обумовлена бідністю наявних у них знань. Тому в навчальному експерименті ми особливу увагу приділили індивідуальній роботі з цими дітьми, формуванню у них вміння активної переробки отриманих знань.

Дослідницький задум вдався-значно підвищився вихідний рівень досліджуваного параметра. В обґрунтуванні вибору конверта у цих учнів пізнавальна мотивація відсутня. Виконання роботи безпосередньо не пов'язане з предметним змістом, а спирається на яскраві, зовні цікаві моменти. «Сподобалося просто так», тому що там гарний конверт і т.п. – пояснення такого роду представляються цими дітьми. Перевага віддається діяльності репродуктивного плану. Інтерес проявляється на короткий час, наприклад, в перерахуванні улюблених тварин. Завдання ж на узагальнення, на оперативне використання знань вони не люблять, тут даються односкладові, безбарвні відповіді, типу «забув», «так» і подібні. В учнів третьої групи зафіксовано відсутність вольових зусиль у пошуку необхідної інформації в бібліотеках, небажання виконувати самостійну роботу. Особливо відзначимо, що порожній конверт не отримав жодного вибору, що, на наш погляд, примітно підтверджує сензитивність молодшого ступеня шкільного навчання для формування пізнавального інтересу, природну схильність дітей цього віку до виховання розуму. У своєму дослідженні ми прагнули охарактеризувати кожного учня за рівнем інтересу до пізнання, щоб на основі диференційованого уявлення організувати експериментальну роботу.

Таким чином, як свідчать дані, що успіх перетворюючого експерименту обумовлений можливістю повного вивчення всіх нюансів шкільної системи виховання і її впливу на процес формування пізнавальних інтересів.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи у позакласній роботі

Сучасною педагогічною наукою визнана доцільність і раціоналізм використання технологічного підходу у вихованні. «Технологія – це не те ж, що хороша методика. Це поняття більш складне. Технологія складається з чотирьох частин: оцінки реального стану учнів, діагностичного виділення головних завдань, відповідної їм методики і засобів навчання» (95, С. 85). Як бачимо, методика виступає всього лише базовим елементом в структурі

технології, важливими складовими останньої є і знання реальної практики досліджуваного об'єкта, і наявність діагностичного матеріалу на основі представницької вибірки і науково-обґрунтований комплекс засобів її здійснення – все це цілком корегує з метою нашого дослідження і цілком відповідає застосуванню даного терміна в здійсненому педагогічному проекті. Практична реалізація технології вимагає виявлення педагогічних умов та опису системи методів її здійснення.

Педагогічні умови в нашому випадку являють собою сукупність заходів забезпечення загальної виховної ситуації, що дозволяє ефективно управляти процесом формування пізнавального інтересу в учнів через змістовні особливості і процесуальну характеристику виховних занять.

1. У класі на етапі підготовки виховної справи удосконалити методику занять, включивши розвиваючий і пізнавальний матеріал як засіб їх інформаційного насичення і розвитку інтересу учнів. З цією метою використовувати розроблений нами методичний посібник «формування пізнавального інтересу у молодших школярів в системі виховної роботи» (див.додаток 3).

2. Для закріплення пізнавального інтересу в стійку особистісну характеристику конструювати систему виховної роботи з навчальних чвертей, узагальнюючи підсумки самостійної пізнавальної діяльності учнів у формі колективних творчих справ-свят.

3. Експериментально вивчити ефективність впливу пропонованих засобів підвищення рівня розвитку пізнавального інтересу в процесі виховання.

Керівництвом у проведенні науково-педагогічного експерименту служили принципи:

а) реалізація органічної єдності використовуваних прийомів, що забезпечують всебічний підхід до вирішення поставленої проблеми;

б) дотримання єдності організації експериментальної роботи і реального навчально-виховного процесу (відповідність сформованому навчальному режиму і навчальному навантаженню дітей);

в) ефективність і максимальна достовірність результатів і висновків (забезпечуються представницькою вибіркою, багаторазовим повторенням і широким діапазоном експерименту).

Якщо традиційної організації виховної роботи найчастіше властива прямолінійна схема звернення до вихованця за допомогою зовнішнього впливу, то ми використовуємо підхід, заснований на формуванні особистості в діяльності по цілеспрямованій пізнавальній підготовці виховної події. Включення вихованця в самостійну пізнавальну діяльність, засновану на змісті позанавчального виховання, ми розглядаємо визначальним фактором особистісного розвитку учнів. Бо з навчання починається виховання, воно базується на знаннях і не може здійснюватися у відриві від них. Такий підхід допомагає нам уникнути формальності в побудові як самого виховного процесу, так і створити умови для спрямованого формування пізнавального інтересу - основи шкільних і життєвих успіхів підростаючої особистості. Подібна побудова роботи забезпечує міцність і дієвість знань в учнів, породжує і зміцнює інтерес до навчання. У пізнавальному інтересі, в кінцевому підсумку, ми вбачаємо феномен, що визначає силу виховання, силу педагогіки.

Технологічна розробка цієї дослідницької позиції заснована на дотриманні комплексу педагогічних умов. Ми узагальнили три групи умов, що сприяють перетворенню виховних справ в ефективний засіб формування пізнавального інтересу в учнів 1-4 класів.

I група вимог стосується визначення стратегічних орієнтирів логічної основи виховного процесу.

А. найбільш істотним виступає вимога перша: виділення і дидактичне структурування освітньо-пізнавального змісту виховної справи. Удосконалення системи виховних справ, різних за змістом і спрямованих, головним чином, на здійснення виховних завдань (моральних, естетичних, фізичної культури, екологічних та інших), пропонується здійснювати через єдиний критерій – інформаційно-розвиваючу насиченість основи такої діяльності. Створюючи з одного боку, грант «розумову», що живить інтерес,

ми тут же вирішуємо виховні проблеми шляхом досягнення стійкості, усвідомленості формованих особистісних якостей. Бо, як уже підкреслювалося, відносини переживаються тільки тоді, коли вони обумовлені знаннями, здобутими в додатку власних зусиль. Особливості конструювання необхідного змісту і забезпечення його пізнавальної наповнюваності визначає пріоритетна мета формування в учнів інтересу до пізнання. Відповідно до цієї точки зору, під навчальною спрямованістю виховання (навчальне виховання) слід розуміти систему умов роботи педагога – вихователя, що забезпечує успішне формування пізнавальних мотивів навчання.

У задуманому нами педагогічному проекті змістовне структурування виховної справи передбачено в тісному зв'язку з пізнавальним матеріалом, в опорі на джерела добування знань (науково-довідкову, художню та навчальну літературу). Так, наприклад, свято Дюймовочки «змодельований на пізнавальному сюжеті казки Г.Х. Андерсена «Дюймовочка». У разі «Свята рукодільниці «такий пізнавальною базою виступає народна казка «Рукодільниця і Лінивиця». Більш ускладнений варіант створюється паралельним використанням різних пізнавальних джерел. Прикладом може служити «свято птахів «(у створенні логічної основи теми використані в Гауф» розповідь про Каліфе – лелеку», Г.Х. Андерсен «Гидке каченя», В. Біанкі «Сорок обідів і сорок вечерь», Н. Сладков «Мухоловка і Зозуля» та інші).

Таким чином, головним джерелом розвитку інтересів є зміст виховання як носій інтелектуальної інформації і привертає школяра можливістю вдосконалювати свої пізнавальні сили.

Важливий резерв розвитку інтересів у школярів укладає сам процес організації виховної діяльності. Тому друга умова говорить, що конструювання виховної справи на всіх його етапах: Цілепокладання, планування, підготовки, безпосереднього його здійснення та аналізу результатів – має відбуватися з домінуючою метою пробудження і зміцнення пізнавальних сил учнів. Підкреслимо досить істотну думку нашої концепції: що саме обов'язкове дотримання названих стадій побудови виховного процесу

в поєднанні з вмілим педагогічним керівництвом пізнавальним розвитком дітей на кожному з цих етапів і становить визначальну умову виховання цілісної особистості молодшого школяра.

Тому найбільш ефективну форму взаємодії вихователя зі школярами в педагогіці позначають терміном «справа». "Системність, колективність, послідовність, безперервність виховання краще передає поняття «Виховна справа», – зазначає І. П. Підласий» (209, с.580). «Колективні творчі справи, зазначає один з творців методики виховання, заснованої на системі таких творчих справ, професор І.П. Іванов, – це не заходи, а турбота, КТД – це спосіб організації яскравою, наповненою працею і грою, мрією і радістю життя» (Іванов, с. 3). На наш погляд, здійснення взаємозв'язку між рівнем пізнавальних інтересів учнів і характером організації виховних справ збагачує якісні характеристики методики КТС, визначаючи умови широкого застосування її в практичній роботі з молодшими школярами і молодшими підлітками. Нам видається, що вікові особливості дітей 7-10 років, 11-12 зумовлюють свої істотні ознаки в змісті поняття «колективна творча справа». Наприклад, з віком цих школярів не співвідноситься ознака укрупнення, описаний Ю.К. Бабанским: «по 5-6 великих творчих справ проводиться в день (Бабанський, с.470/. Під КТС ми розуміємо творчу організацію життя колективу молодших школярів в позаурочний час з метою вирішення різних виховних завдань.

Удосконалення даної методики в початковій школі ми пропонуємо через оптимізацію роботи за критерієм «пізнавальний інтерес» – це допомагає підвищити віддачу кожної виховної справи, дозволяє меншим числом заходів досягати більшого ефекту. У нашому досвіді зростанню інтенсивності виховних впливів організованої справи сприяла "пізнавальна модель" його організації, що полягає:

1. На етапі стартової бесіди-створення інтересу до пізнавальної праці в проблемно-пошуковій постановці мети і завдань виховного заняття; постановкою питань пізнавальних – таких, які звертають до знань, вимагають

докладання вольових зусиль у добуванні нової інформації для отримання відповіді (повернення до змісту книги, пошуку інших джерел).

2. На етапі планування-у виборі пізнавального сюжету-маршруту майбутньої виховної події.

3. Підготовча робота виступає основною передумовою організації самостійної роботи школяра з книгою.

4. Інтелектуальний компонент є важливою складовою На самому заході-справі, яка організовується як підсумковий іспит демонстрації розумових сил, знань і умінь учнів, набутих у цілеспрямованій пізнавальній праці.

5. На етапі Підведення підсумків заохочується активна розумова діяльність кожного учня.

II група умов розкриває питання оперативного керівництва пізнавальною діяльністю молодших школярів в організації виховних справ.

Описувана сукупність заходів спрямована на пробудження інтелектуальної активності учнів і розвиток у них стійкого прагнення до знань. До неї відносяться: взаємопов'язане формування пізнавального інтересу і пізнавального вміння працювати з художньою книгою.

Дитяча художня література складає найбільш вдалу «їжу для роздумів», надаючи різнобічні знання, створюючи основу для виникнення пізнавальних питань. Інтерес, викликаний на етапі стартової бесіди, повинен підкріплюватися в процесі вдумливого і усвідомленого читання дитиною запропонованої книги. Організуючи діяльність з добування необхідних знань з різних джерел, ми створюємо ту виховну ситуацію проживання дитини в цікавій колективній діяльності, що закладає основи моральності особистості. Перетворення книги в засіб подальшого розвитку пізнавального інтересу школяра вимагає спеціального педагогічного керівництва цим процесом: його дієвість визначається сформованістю в учнів умінь працювати з книгою, навчанням їх прийомам розумової діяльності. Нами була розроблена спеціальна програма занять, що направляє інтерес дитини на пізнавальну основу твору. Ефективна її реалізація залежить від організації роботи окремо

з кожною мікрогрупою. Більш повну характеристику такого заняття створює наступний приклад. У підготовці виховної справи «свято Дюймовочки» в кожному мікроколективі (МК) було проведено по 2 занять з метою узагальнення і осмислення знань, що розкриваються казкою Г.Х. Андерсена «Дюймовочка». Кількість підготовчих занять визначається витратою часу, необхідної для читання-аналізу всього змісту казки.

Хід заняття 1 (одночасно з читанням учні заповнюють творчі зошити).

I. виявлення та аналіз основної сюжетної лінії твору. Коротке формулювання послідовності дій і вказівки головних героїв. Були виділені наступні ключові поняття першого уривка твору:

1. До старої чаклунки (не просто до жінки).
2. Ячмінне зерно.
3. Прекрасний великий квітка, схожий на тюльпан.
4. Гарненька крихітна дівчинка.

I. навчання учнів порівнянню, виділенню образних виразів, збагачення мови синонімами на основі порівняння мовного та ілюстративного оформлення книг різними видавництвами і художниками (в нашому прикладі використані окремі видання казки «Дюймовочка» або збірки творів Г. Х. Андерсена).

Такий порівняльний прийом забезпечує міцність знань, пробуджує очікування дізнаватися нове.

Запис у зошитах учнів: Жаба величезна = мокра = потворна = противна = бородавчаста = огидна (складена за аналізом різних джерел). Дівчинка крихітна = зовсім крихта = малютка.

Або експериментатор читає текст: «яка гарна квітка!», – вигукнула жінка. І опитує учнів: «а у вас що сказала жінка?» і тому подібне.

III. Вироблення вміння аналізувати зміст твору, навчання складанню питань за казкою та їх постановці перед учнями інших мікрогруп.

У зошиті занесені питання .

1. Скільки грошей дали чаклунки? (12 грошей=12 стилінгів).

2. Що служило Дюймовочці колискою? (шкаралупа волоського горіха). Що служило периною і ковдрою? (блакитні фіалки і пелюстка троянди).

Це питання активізують, оживляють і поглиблюють процес всебічного аналізу та оцінки подій твору.

IV. Однак в нашому досвіді вони є містком, що сприяє переходу до питань пізнавальним – виключає отримання з даної книги готової відповіді, а вимагає від дітей міркування, залучення додаткової, енциклопедичної літератури. Звернення до такого рівня питань також має місце на етапі аналізу твору. Однак тут робота обмежується їх постановкою, а рубриці «пізнавальні питання» відводиться в нашій системі спеціальний і докладний опис. Тому сутність четвертого виду завдань можна позначити як навчання виявленню пізнавальних питань шляхом створення проблемно-пошукових ситуацій в аналітичній роботі.

У цю рубрику в зошитах учнів включені питання:

- «Чому дорівнює дюйм?» (2см 54 мм = ширині великого пальця = довжині трьох сухих зерен ячменю, вийнятих із середньої частини колоса).

- «Чому в основу казки данського письменника покладена чарівна сила зерна ячмінного, а не пшеничного або житнього?» (У північній країні Данії ячмінь служить основним хлібним рослиною. Ні пшениця, ні жито там не вирівають-їм не вистачає сонця і тепла. А ячменю короткого північного літа досить, щоб зерно встигло дозріти).

Такого роду питання породжують увагу до пізнавального змісту книги, готують до добування нових знань в самостійному пошуку, вказуючи, «що між питанням і відповіддю має бути відстань, яку учневі треба пройти, працюючи розумом»

На наступних заняттях педагогічне керівництво пізнанням учнів має в своїй основі таку ж схему з додаванням етапу закріплення знань, отриманих в попередньому.

Наприклад, заняття 7 включає творчий опитування і завдання:

1. Дописати пропозицію: «Я прочитав казку стільки разів,... скільки в казці павуків» (що значить 4 рази);

Стільки, ... скільки в казці мишей (свідчить про звернення до читання всього один раз) та інші.

2. Намалюй сім будиночків і познач їх назви послідовно в залежності від того, де проживає в казці головний герой-дюймовочка.

Подорож по сторінках дитячих книг бере початок з колективного попереднього знайомства з книгою як джерелом інтересу. Далі індивідуальна і групова організація роботи тісно переплітаються, визначаючи взаємну ефективність результатів. Якісне моделювання роботи мікрогрупи забезпечує індивідуальний успіх, просування в зростанні пізнавальних сил дитини, і, в свою чергу, зацікавлене включення кожного учня в загальну справу виступає показником високого рівня його педагогічної організації. По суті центр ваги в цій роботі лежить в самостійності вихованців. Важливо, щоб педагогічне керівництво забезпечувало успіх розумової діяльності кожної дитини в процесі сприйняття книги. Логічний алгоритм індивідуального читання створюється завданнями вчителя: крок а – спілкування наодинці з цікавою книгою, осмислення моральних моментів; крок б – уловлювання краси слова, мовного оформлення твору;

- логічний аналіз тексту з метою заучування, запам'ятовування потрібних характеристик з урахуванням завдань майбутньої виховної справи (опис персонажів, виділення пейзажних замальовок, підготовка інсценувань і т.п.). Поряд з вивченням пізнавальної літератури, художніх творів джерелом пізнання в підготовці виховної події виступають наочні посібники, ілюстративний матеріал, робота по їх виготовленню.

Тому художньо оформлювальна практика мікрогруп поряд з пізнавальною роботою є важливою умовою пробудження інтересу до знань, бо дозволяє бачити «речові результати, відчутність діяльності» (Г.І. Щукіна). Оформлювальна діяльність з підготовки класного приміщення до виховного заходу, виготовлення декорацій, розшивання костюмів, прикраса емблем – вся ця робота спирається, перш за все, на супутній розгляд ілюстрацій, на аналіз

опису їх змістів, наведених в книгах. Як приклад служить виготовлення макета тюльпана « будинку Дюймовочки»: 6 пелюсток квітки склеєні знизу, зверху 4 пелюстки прикріплені один до одного, 2 пелюстки вільні, в середній частині цих двох пелюсток закріплені ниточки для героїні казки. Звертаємо увагу дітей на опис квітки в тексті: «яка квітка-тюльпан?».

- хлопці знаходять: «червоні з жовтим, строкаті пелюстки». Або в разі виготовлення костюма іншого персонажа-ластівки виділяємо такий елемент, як довгі гострі крила, що цей птах по землі ходить погано. Порівнюємо також зображення, наведені в різних джерелах, і діти приступають до оформлення своїх творчих задумів, працюючи з розумом, на основі осмислення знань.

Експериментальне дослідження обмежується не тільки постановкою творчого завдання, а здійснюється навчання творчості, відбувається оволодіння самими способами творчої діяльності в пошуково-пізнавальних діях безпосередньо під керівництвом вчителя. Вчителю початкових класів особливо важливо пам'ятати, що не слід сподіватися на стихійне формування творчої особистості, а спеціально навчати прийомам творення нового, сміливо підказувати свої оригінальні знахідки, вчити творити на їх основі. Усвідомлення такої педагогіки має особливе значення, так як традиційне застосування методики КТС в масовій практиці нерідко відбувається в надії на спонтанне прояв дитячих інтересів і схильностей. Цілеспрямована програма формування творчості педагогами не продумується і не аналізується. Як вказують дослідники, структура такої роботи передбачає розвиток чотирьох основних елементів, що характеризують розумову діяльність творчої особистості: швидкості, гнучкості, оригінальності, точності. Зміст і організація колективних виховних справ містять в собі величезні резерви, які могли б істотно підвищити ефективність здійснення такого плану. В якості ілюстрації наведемо зіставлення загальних підходів і експериментальних прийомів роботи над параметрами творчості.

Отже, установка на запалювання творчої іскри, властивої кожному молодшому школяреві, дозволяє включити виховання в ту «специфічну обстановку освоєння і переробки інформації, досвіду, тільки йому властивим

шляхом» (223, с.7) і здійснювати процес навчання творчості. Зазначені умови забезпечують, в цілому, глибину і силу впливу на пізнавальний інтерес особистості, творячи, перш за все, його інтелектуальне начало.

III групу складають умови, пов'язані з педагогічною організацією емоційної обстановки і зміцненням волевих проявів особистості як основних передумов інтересу.

Пізнавальний зміст і моделювання виховного процесу повинні знаходити опору в емоційно-моральній задоволеності учнів самим процесом пізнання. Емоційний відгук на інформацію, що надходить-невід'ємна характеристика учнів молодших класів. Звідси особливу педагогічну увагу отримують переживання учнів, пов'язані з успіхом в пізнавальній діяльності.

Підготовка такого емоційно-моральної ґрунту починається зі створення ситуації інтересу до майбутнього колективної справи. Успіх справи закладається в «стартовій бесіді», в якій висувається ідея і створюється позитивний емоційний настрій на майбутню подію. Педагог повинен бути досить вмілим в першому педагогічному кроці; загадковість, несподіванка, елементи дитячої безпосередності виступають важливими складовими методики його роботи на даному етапі. Бажано, щоб бесіда пробуджувала у дітей інтерес, ставила питання, але давала відповіді не на всі з них, була по можливості емоційної, тривала не більше 10-15 хвилин. Творінню мрії і радості дитячого життя сприяє сама назва «свята», що вживається нами для позначення виховних справ класу. Таке світле і веселе оформлення підсилює емоційну привабливість здійснення проекту. Успіх стартової роботи також у визначенні центрального персонажа (павука, кішки і т.д.), прихід якого готується з усіма аксесуарами артистичного виконання. Початок спільної учителя та учнів діяльності кладеться за один-два місяці до виховної події. Весь інший час до його настання присвячується цілеспрямованої мобілізації пізнавальних сил учнів на придбання нових знань, умінь, навичок. Тим самим, спрацьовує психологічний механізм збудження у вихованців переживання внутрішніх протиріч між знанням і незнанням, між перспективою демонстрації своїх успіхів в майбутньому святі і усвідомленням важливості для цього

здійснюються пізнавальних дій. Такий інтерес стає основою і рушійною силою активності учнів у майбутній пізнавальній праці. Емоційними складовими інтересу в цьому випадку виступають почуття подиву і очікування нового.

3. Емоційне підкріплення процесу пізнавальної діяльності учнів на етапі планування і підготовки справи здійснюється:

а) організацією активного пошуку пізнавальних джерел і ситуацій переживання нових зустрічей з книжковими сюжетами, що несуть несподівану інформацію;

б) диференційованою роботою мікрогруп розвивається емоційна чуйність кожного учня, бо створюється можливість самостійно справлятися із завданнями, висловити своє ставлення, відчутти своє просування і пізнавальний розвиток. Почуття гордості, розумового успіху роблять школяра ще більш працездатним, забезпечують досягнення ним нових вдалих результатів;

в) формою і характером педагогічного спілкування. Емоційно-чуттєвий аспект спілкування відіграє величезну роль як в цілісному процесі розвитку дитини, так і для становлення його інтересів. Він створюється:

- емоційною виразністю, жвавістю виховного слова, що розкриває його ставлення до літературного образу, пізнавального змісту книги;

- спільної захопленістю організованої діяльністю, в якій педагог, як би на рівних засадах, виробляє з учнями пошукову роботу, ставить питання, шукає сам і спонукає учнів знаходити різні шляхи вирішення пізнавальних завдань;

- спокійним, рівно позитивним, що виключає дратівливість, тоном в спілкуванні, що виражає особливу прихильність вчителя до учнів, педагогічний оптимізм в пізнавальні можливості кожного свого вихованця. Так, вихователь всіляко сприяє просуванню учнів з низьким рівнем розвитку пізнавального інтересу:

- Як нам поставити питання Юля?

- Катя, прочитай слова чаклунки, висловивши своє ставлення до персонажа відповідної інтонацією.

Перш за все, емоційні переживання учасників події отримують розвиток від матеріальних передумов здійснюваної справи (підготовки обладнання, оформлення приміщення, використання наочності, відео – аудіо техніки, фотоапарата та інших). Істотно зміцнює емоційну структуру заняття включення учнів в різноманітні види діяльності: художнє рух, розвиток мислення і образного слова, зміцнення музично-сенсорної сфери; поєднання ігрового та інтелектуального компонентів в його організації. Нарешті, емоції забезпечуються цікавим матеріалом конкурсних завдань: творчих зошитів, виконання пейзажних замальовок, письменництво, оформлення емблем, вікторина пізнавальних питань, представлення загадок, Інсценування, виготовлення виробів, музично театральних постановок з обраної тематики – все це фактори, що обумовлюють інтерес до роботи, а значить, сприяють швидкому засвоєнню і глибокому закріпленню знань. Знань як основи зародження нових інтересів. Досить сильна емоційна привабливість обраної форми проведення справи – у вигляді змагання мікрогруп. Руйнуючи стереотипний підхід до виховання, заснований на оперуванні готовими знаннями, свято зміцнює творчі очікування учасників педагогічного процесу можливістю творення знань, творення нової системи мислення.

Ознака свята зберігається, якщо буде присутній колективне вираження радості на заключному етапі свята і аналіз успіхів і невдач на класному зборі на наступний день після проведення справи. Пізнавальну активність учнів дозволяють підтримувати максимальна чіткість визначення критеріїв оцінок виконання завдань, обов'язкове Підведення підсумків справи з виявленням і нагородженням переможців, важливість заохочення кожного учасника події за виконану пізнавальну працю (в якості призів можуть бути книжки-саморобки, паперові іграшки, книжки-малюнки та інші).

Процес організації виховної справи пов'язаний з виконанням ряду вольових зусиль. Тому використання інтересу як стимулу зміцнення волі виступає важливою умовою його формування у виховній роботі. Вольові зусилля особистості спонукає така організація діяльності, яка:

1) включає вихованця в самостійну творчу працю, виховує учня, що виконує не просто вказівки вчителя, а становить питання, пише розповіді, моделює індивідуальний творчий зошит з практичної необхідності добування знань;

2) ущільнена видами пізнавальних завдань протягом підготовчого періоду (заучування напам'ять уривка для інсценування, твір, відшукування загадок, прислів'їв за наміченою тематикою та інші). "Вибрати самостійно уривок з твору або вірш-завдання більш складне, творче, ніж зробити це за завданням вчителя" (289, с. 126);

3) завершується відчутним для учня результатом (сам зробив річ, виконав завдання - частина спільної справи).

Високий щабель розвитку інтересу досягається спонуканням вихованців займатися вдома, отже, підтримка і допомога батьків, бібліотечних працівників виявляються важливим фактором формування пізнавальної особистості. Участь батьків у виховних справах класу насичує емоційні переживання молодших школярів, робить їх наполегливими і працьовитими. Саме учень, ведений інтересами шкільного життя, включений в пізнавальні та практичні турботи з підготовки виховної події, стає об'єктом педагогічної взаємодії батьків і класного керівника. При цьому зусилля виховують сторін взаємообумовлені домінуючою метою формування пізнавальних інтересів дітей.

Досвід показує, що дотримання цих вимог становить основу реалізації колосальних можливостей виховного процесу в пробудженні інтересу до знань, формуванні стійкої мотивації їх придбання.

Висновки до другого розділу

Саме організація пізнавального співробітництва в позанавчальному вихованні допомагає вийти на особистість кожного вихованця, забезпечуючи органічно злите формування у нього різнобічних особистісних якостей. Педагогічне керівництво колективною діяльністю учнів з підготовки

майбутнього виховної події виступає головним засобом вирішення всіх інших завдань: взаємодопомоги, працьовитості, поваги до чужої праці, колективізму, почуття відповідальності.

Важливо пам'ятати, що процес виховання особистості не завершується рамками короткого виховного заходу. Особливо звертаємо увагу, що виховання здійснюється не тільки в момент настання самої події, але більшою мірою, в підготовці до нього; у педагогічно цілеспрямованій організації життєдіяльності колективу молодших школярів, а не у стихійному наданні вільного часу учнів їх позанавчальним інтересам. Останні без правильного керівництва дорослих найчастіше не направляються розумовими запитамі і не сприяють особистісному становленню школярів.

Значні можливості для інтенсифікації системи роботи педагога з формування пізнавальних інтересів містить процес виховання: власне його змістовні та організаційні особливості. У зв'язку з чим, саме навчальне виховання, що розкривається нами як система умов роботи педагога – вихователя по успішному формуванню пізнавальних мотивів навчання, буде грати одну з головних ролей в такому процесі.

ВИСНОВКИ

Наукове освоєння проблеми пізнавального інтересу в психолого-педагогічній науці обумовлено різними модифікаціями даної якості: як структурного елемента психології людини, як засобу навчання, як мотиву навчальної діяльності школярів і як стійкої особистісної характеристики.

Розуміння пізнавального інтересу як стійкого особистісного освіти вводить його в контекст теорії виховання, актуалізуючи питання розробки теорії і технології даної роботи. Психологічна природа інтересу, що полягає в єдності вольових, інтелектуальних і емоційних процесів, обумовлює сутність педагогічної організації діяльності, що формує пізнавальний інтерес.

Формування пізнавального інтересу-пріоритетне завдання молодшого ступеня загальноосвітньої школи, так як саме тут закладаються основи пізнавальної спрямованості, від якої залежить інтенсивність особистісного становлення школяра.

Аналіз практики здійснення навчальної спрямованості виховання в початковій школі показав, що навчально-розвиваючий потенціал виховної роботи слабо реалізується. До педагогічних умов, що забезпечує ефективне формування пізнавального інтересу у молодших школярів у виховному процесі, відносяться:

- забезпечення пізнавальної наповнюваності змісту виховних справ різної спрямованості; організація та управління самостійної пізнавальної діяльності кожного вихованця; домінування мети пробудження і зміцнення пізнавальних інтересів в процесуальній характеристиці виховної справи, так звана «пізнавальна модель» його організації, що полягає в створенні мотиваційного резонансу на майбутній пізнавальний працю, у виборі пізнавального сюжету-маршруту майбутнього виховної події, в забезпеченні інтелектуального компонента безпосередньо на самому етапі проведення справи і в заохоченні активної розумової діяльності кожного учня; створення спеціальної програми занять, що дозволяє направляти інтерес дитини на пізнавальну основу твору; навчання виявленню та складанню пізнавальних

питань, що зацікавлюють дитину отриманням результату, процесом пошуку; оперативність у керівництві колективними, груповими та індивідуальними формами пізнавальної роботи учнів; пропозиція педагогом логічного алгоритму процесу, індивідуального читання учнів і забезпечення з його допомогою успіху розумової діяльності кожної дитини.

Комплекс методів педагогічного керівництва формуванням пізнавального інтересу в процесі виховання становить єдність методів впливу на свідомість, способів організації діяльності та шляхів стимулювання поведінки школярів: організаційна та виховна ефективність запропонованої нами методики визначається сукупним комбінуванням цих методів у проведенні кожної виховної справи, що забезпечує одночасне проникнення в раціональну, емоційну, діяльнісно-практичну сфери особистості; удосконалення запропонованих методів стосовно до умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. А. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання: автореф. дис... канд. пед. Наук: 13.00.01. Київ, 1995. 25с.
2. Амонашвили Ш.А. Развитие познавательной активности учащихся / Ш. А. Амонашвили // Вопросы психологии. 1984. № 5. С. 36 - 41.
3. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник / Л. В. Артемова, К.: Либідь, 2006. 424 с.
4. Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися / Л. В. Артемова // Дошкільне виховання. 2000. №5. С. 6 - 7.
5. Бех І. Д. Виховання особистості: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех К.: Либідь, 2008. - 848 с.
6. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Богданова Т. Г., Корнілова Т. В. Діагностика пізнавальної сфери дитини / Т. Г. Богданова, Т. В. Корнілова М.: Ропедагенство, 1994
7. Бойко Н. О. Дидактичні умови формування пізнавального інтересу у школярів: Автореф. дис. канд. пед. наук. / Бойко Н. О. Х., 1999. 19 с.
8. Борець, О. А. «Дослідження мотивації особистості в процесі пошуку роботи.» Правничий вісник Університету «КРОК» 29 (2017): 223-230.
9. Вишневська, Л. В., et al. «Пізнавальний інтерес – основна рушійна сила якісного навчання, дослідження ефективності його формування». Природничий альманах (біологічні науки) 24, (2018).
10. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук. К.: Каравела, 2008. 400 с.
11. Вікторенко І. Формування пізнавального інтересу до природознавства засобами усної народної творчості / І. Вікторенко // Рідна школа 2004. С. 54 - 56.
12. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова К.: Академія, 2002. 575 с.
13. Волошина В., Лохвицька Л. До школи зі стійкими пізнавальними інтересами / В. Волошина, Л. Лохвицька // Початкова школа 2003. №

14. Гнетецька, Ольга. "Пізнавальний інтерес як критерій розвитку дослідницьких здібностей дітей старшого дошкільного віку." Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія 29 (2013): 135-139.
15. Галіцин Л. Технологія використання інтерактивних методів навчання / Л. Галіцин К.: Освіта, 2005. 168 с.
16. Гебос А. И. Психология познавательной активности учащихся / А. И. Гебос
17. Кишинев: Штиинце, 1975. 104 с.
18. Гуревич К. М. Дифференциальная психология и психодиагностика. Избранные труды / К. М. Гуревич. СПб.: Питер, 2008. 336 с.
19. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття». К., Райдуга, 1994. 61 с.
20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська К.: Академвидав, 2004. 218 с.
21. Друзь Б. Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання / Б. Г. Друзь К.: Радянська школа, 1978. 134 с.
22. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. М.: Учпедгиз, 1956. 373 с.
23. Єльнікова О. В. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі / О. В. Єльнікова // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки: 36. наук. пр. / ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К.; Запоріжжя, 2002. Вип. 24. с. 84-88.
24. Житник Б. О. Методи навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів / Б. О. Житник // Управління школою 2005. Трав.(№15). С. 9 -28.
25. Жоржик О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жоржик // Рідна школа 2000. № 1. с. 27 - 28.
26. Закон України «Про освіту» (із змін. і допов.) від 18 червня 1992 р. №

2477- XII // Освіта України . 1992.

27. Зеленська О. Практичне застосування інтерактивних методів навчання / О. Зеленська // Початкова школа 2009. №12. С. 22-25.
28. Іванішина С. Форми та методи інтерактивного навчання / С. Іванішина // Початкова школа 2006. № 3. С. 9-11.
29. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / Упоряд. О.В. Стебна, А.О. Соценко. Х.: Основа, 2005. 176 с.
30. Кавка Г. Використання інтерактивних технологій на уроках / Г. Кавка // Слово педагога 2006. № 3. С. 6.
31. Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів / О. І. Киричук К.: Радянська школа, 1982. 128 с.
32. Коберник Г. Виховний та розвивальний потенціал інтерактивних технологій / Г. Коберник // Сільська школа України 2006. №16 18. с. 68 - 69.
33. Коберник Г. І. Стимулювання навчально-пізнавальної активності молодших школярів в умовах диференційованого навчання (на матеріалі уроків математики) / Г. І. Коберник / Дис. ... канд.. пед. наук: 13.00.01К., 1995. 232 с.
34. Коберник О., Коберник Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності школярів / О. Коберник, Т. Коберник // Рідна школа 1999. № 12. с. 55.
35. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі / Л. В. Коваль Донецьк: Юго-Восток, 2006. 226 с.
36. Коменский Я. А. Избранны педагогические сочинения: В 2-х т / Я. А. Коменский М.: Педагогика, 1982. Т. 1. с. 477 - 527.
37. Коротаева Е. В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников / Отв. ред. М.А. Ушакова / Е. В. Коротаева М.: Сентябрь, 2003.
38. Кульчицька, Анна. Пізнавальний інтерес у світлі інформаційної теорії емоцій. 2014. Кульчицька, Анна. Пізнавальний інтерес у світлі інформаційної теорії емоцій. 2014.

39. Литвинчук І.В. Розвиток пізнавальних здібностей у молодших школярів / І.Литвинчук // Психологічна газета 2001. №7. с. 3 - 15.
40. Лозова В. И., Москаленко П. Г. Активизация познавательной деятельности школьников / В. И. Лозова, П. Г. Москаленк // Мадізієг СодіШит 1996.№ 2 3, с. 35 - 39.
41. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів: Спецкурс із дидактики: Навч. посібник для пед. ін.-тів / В. І. Лозова Харків: Основа, 1990 89 с.
42. Малихіна О. В. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку / О. В. Малихіна // Початкова школа 2002. № 7. с. 51 - 52.
43. Мартинець А. М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання / А. М. Мартинець // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2003. № 7/8. 28-31.
44. Морозова Н. Г. Учителю о познавательном интересе / Н. Г. Морозова М.: Знание, серия «Педагогика и психология», 1979. № 2. с. 21 - 24.
45. Міхеєнко Олександр, Андрій Коваленко. «Пізнавальний інтерес як засіб оптимізації функціонального стану учнів» академічна культура дослідника в освітньому просторі матеріали міжнародної науково-практичної конференції 17 травня 2018 року: 81.
46. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред.. О. М.Пехоти. К.: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
47. Олесь Н. М., М. О. Моклюк. «Пізнавальний інтерес, його структура та класифікація». Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук: матеріали (2020): 82.
48. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка К.: Пед. думка, 2001. 516 с.
49. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа 2004. №10. с. 8 - 10.
50. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання: навч.-метод. Посіб/О.І. Пометун К.: А. С. К., 2007. 144 с.
51. Пометун О. І. Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі / О. І. Пометун

К.: Шкільний світ, 2007. 112 с.

52. Попова О. Упровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес / О. Попова // Завуч 2008. № 5. с. 4 - 6.
53. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України №347/2002 від 17 квітня 2002 року // Офіційний вісник України. 2002. №16. с. 860.
54. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко К.: Генеза, 1999. 368 с.
55. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / О. Я. Савченко- К.: Радянська школа, 1982. 175 с.
56. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: Навчальний посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко К.: Академвидав, 2005 360 с.
57. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. Х: Видав. група "Основа", 2003. 80 с.
58. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посіб. для кер. шк., учителів клас. кер., вихователів, слухачів ІПО / Г. Г. Сорока. Х.: Ранок, 2002. 28 с.
59. Стебна О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці початкової школи / О. В. Стебна, А. О. Соценко Харків: Основа, 2008. 174с.
60. Столяренко О. Оволодіння методикою інтерактивної комунікації під час викладання іноземної мови / О. Столяренко // Рід. шк. 2005. № 4. с.57
61. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5 томах / В. О. Сухомлинський - К.: Радянська школа, 1976. Т. 1. 654 с.
62. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5-ти т- К: Рад. Школа, 1977. Т. 5. с. 7 16.
63. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський К.: Рад. школа, 1973. 288 с.
64. Сушенцев О. Сутність пізнавальної діяльності учнів / О. Сушенцев //

Рідна школа 2002. №11. с. 13 - 15.

65. Терлецька Л. П. «Пізнавальний інтерес як вирішальний чинник діяльнісної активізації учнів» Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. МП Драгоманова]. Сер.: Педагогічні та історичні науки 111 (2013): 172-178.
66. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула Тернопіль: Навчальна книга, 1997. 190 с.

Анкета для молодших школярів

«Визначення шкільної мотивації учнів початкових класів»

Любий друже! Перед тобою запитання. Біля кожного з них - три варіанти відповідей. Запитання стосуються твого ставлення до навчання у школі. Уважно прочитай кожне запитання і виріши, чи ти можеш віднести його до себе, чи правильно описує воно тебе, твою поведінку, якості, риси. Підкресли твердження яке ти вважаєш за потрібне. Не думай над відповіддю довго. Не можна давати одразу декілька відповідей на одне запитання (тобто не можна підкреслювати одразу два варіанти відповідей). Не пропускай речення, відповідай на усі підряд.

1. Тобі подобається в школі чи не дуже?
А) Не дуже
Б) Подобається
В) Не подобається

2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш до школи або тобі часто хочеться залишитися вдома?
А) Частіше хочеться залишитися вдома
Б) Буває по-різному
В) Йду з радістю

3. Якби вчитель сказав, що завтра в школу необов'язково приходити всім учням, які бажають можна залишитися вдома, ти пішов би до школи чи був би дома?
А) Не знаю
Б) Був би дома
В) Пішов би до школи.

4. Тобі подобається, коли скасовують які-небудь уроки?
А) Не подобається
Б) Буває по-різному
В) Подобається

5. Ти хотів би, щоб тобі не задавали уроків?
А) Хотів би
Б) Не хотів би
В) Не знаю

6. Ти хотів би, щоб у школі відмінили перші уроки?
- A) Не знаю
Б) Не хотів би
В) Хотів би
7. Ти часто розповідаєш батькам про школу?
- A) Часто Б) Рідко
В) Не розповідаю
8. Ти хотів би, щоб у тебе був менш суворий вчитель?
- A) Точно не знаю Б) Хотів би
В) Не хотів би
9. У тебе в класі багато друзів?
- A) Мало Б) Багато
В) Ні
10. Тобі подобається працювати на уроках разом з однокласниками?
- A) Подобається Б) Не дуже
В) Не подобається

Дякую за допомогу!

Результати обстеження мотивації молодших школярів

№		4 - Б	4 - В
	Варіант відповіді	Кількість учнів	Кількість учнів
1	А) Не дуже	5	4
	Б) Подобається	16	15
	В) Не подобається	4	4
2	А) Частіше хочеться залишитись вдома	8	5
	Б) Буває по-різному	5	8
	В) Йду з радістю	10	10
3	А) Не знаю	6	5
	Б) Був би вдома	10	9
	В) Пішов би до школи	9	9
4	А) Не подобається	4	5
	Б) Буває по-різному	14	11
	В) Подобається	5	7
5	А) Хотів би	15	13
	Б) Не хотів би	8	6
	В) Не знаю	4	4
6	А) Не знаю	8	6
	Б) Не хотів би	2	3
	В) Хотів би	13	14
7	А) Часто	5	5
	Б) Рідко	8	9
	В) Не розповідаю	10	9
8	А) Точно не знаю	5	5
	Б) Хотів би	14	11
	В) Не хотів би	4	7
9	А) Мало	3	5
	Б) Багато	15	15
	В) Ні	5	3
10	А) Подобаються	4	6
	Б) Не дуже	16	13
	В) Не подобаються	3	4

Додаток Д

Карта інтересів молодших школярів

Любий друже!

Перед тобою бланк питань, у правому верхньому кутку аркуша відповідей запишіть свої ім'я і прізвище та клас. Відповіді на питання поміщайте в клітинках під номерами яким відповідає питання. Наприклад: відповідь на перше питання поміщайте в клітинці під номером 1, відповідь на друге питання в клітинці під номером 2 і так далі. Всього 35 питань. Якщо те, про що говориться, вам не подобається, ставте знак «-», якщо подобається - «+», якщо дуже подобається, ставте «+ +».

Питання:

1. Чи подобається вирішувати логічні завдання і завдання на кмітливість.
2. Чи подобається слухати або читати самостійно казки, розповіді, повісті.
3. Чи подобається співати, грати на музичних інструментах.
4. Чи подобається займатися фізкультурою.
5. Чи подобається разом з іншими дітьми грати в різні колективні ігри.
6. Чи подобається слухати або читати розповіді про природу
7. Чи подобається робити що-небудь на кухні (мити посуд, допомагати готувати їжу).
8. Чи подобається грати з технічним конструктором.
9. Чи подобається вивчати іноземну мову, цікавитися і користуватися новими незнайомими словами.
10. Чи подобається самостійно малювати.
11. Чи подобається грати в спортивні, рухливі ігри.
12. Чи подобається керувати іграми.
13. Чи подобається ходити в ліс, на поле, спостерігати за рослинами, тваринами.
14. Чи подобається ходити в магазин за продуктами.
15. Чи подобається слухати або читати книги про техніку (машини космічні кораблі).
16. Чи подобається грати в ігри з відгадуванням слів (назв міст, тварин).
17. Чи подобається самостійно вигадувати історії, казки, розповіді.
18. Чи подобається дотримуватися режиму дня, робити зарядку вранці.
19. Чи подобається розмовляти з новими незнайомими людьми.
20. Чи подобається доглядати акваріум, рослини, домашніх тварин (кішку, собаку та ін.), птиць, допомагати їм, лікувати їх.

21. Чи подобається прибирати за собою книги, зо^шити, іграшки.
22. Чи подобається конструювати, малювати проекти літаків, кораблів.
23. Чи подобається знайомитися з історією (відвідувати історичні музеї).
24. Чи подобається самостійно без спонуки дорослих займатися різними видами художньої творчості.
25. Чи подобається читати або слухати книги про спорт, дивитися спортивні телепередачі.
26. Чи подобається пояснювати щось іншим дітям або дорослим людям (переконувати, сперечатися, доводити свою думку).
27. Чи подобається доглядати домашні рослини.
28. Чи подобається допомагати дорослим робити прибирання в квартирі (витирати пил, підмітати підлогу і т.д.).
29. Чи подобається рахувати самостійно, займатися математикою в школі.
30. Чи подобається знайомитися з суспільними явищами і міжнародними подіями.
31. Чи подобається брати участь в постановці спектаклів.
32. Чи подобається займатися спортом в секціях і гуртках.
33. Чи подобається допомагати іншим людям.
34. Чи подобається працювати в саду, на городі, вирощувати рослини.
35. Чи подобається допомагати і самостійно шити, вишивати, прати.

Аркуш відповідей

Прізвище, ім'я _____

Клас _____

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34	35

**Визначення емоційного стану учнів на заняттях у школі
«Твій кольоровий настрій»**

Прізвище та ім'я _____ -

Клас _____

Любий друже, перед тобою лежить аркуш паперу на якому зображені квадратики та 8 олівців. Я пропоную тобі відобразити у кольорі свій настрій. Розфарбуй кожен квадратик тим олівцем, який відображає твій настрій у цей час.

Предмет Настрій	Поганий та гарний			У даний момент			У дома	У школі
<i>Математика</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Українська мова</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Читання</i>		☐			☐		П	☐
<i>Природознавство</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Основи здоров'я</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Фізична культура</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Громадянська освіта</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Музика</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Образотворче мистецтво</i>		☐			☐		☐	☐
<i>Трудове навчання</i>		☐			☐		☐	И

Додаток Ж**Листок оцінювання вміння висловлюватися**

Ім'я, прізвище _____

Критерії оцінки (0 - потребує вдосконалення; 1 - задовільно; 2 - прекрасно)

Критерії	Бали
Я вмію підбирати аргументи та чітко висловлювати їх	
Я вмію робити логічні висновки	
Я успішно застосовую парафразування	
Я вмію ставити запитання	
Я вмію сказати "ні"	
Я вмію аргументовано відповідати на критику	

Колективна оцінка учнями діяльності малої групи

ПОКАЗНИКИ	Завжди	Звичайно	Іноді	Ніколи
1. Ми перевіряли, чи всі учасники групи розуміють, що потрібно зробити				
2. Ми відповідали на запитання, даючи пояснення, коли це було необхідно				
3. Ми з'ясовували те, що було нам незрозуміло				
4. Ми допомагали одне одному, щоб усі могли зрозуміти і застосувати на практиці отриману інформацію				
5. Ми надавали всім можливість узяти участь в обговоренні, прийнятті рішення та представленні результатів роботи групи				

Прізвище та ім'я членів групи:

Оцінка учнем власної участі в роботі малої групи

Як добре я працював зі своїми товаришами?	Завжди	Звичайно	Іноді	Ніколи
1. Я співробітничав з іншими, коли ми працювали на досягнення спільних цілей				
2. Я ретельно працював над завданням				
3. Я висловлював нові ідеї				
4. Я вносив конструктивні пропозиції, коли мене просили допомогти				
5. Я підбадьорював інших				